

**YHDENVERTAISUUS-
VALTUUTETUN**

VUOSIKERTOMUS
2020

SISÄLLYS

Yhdenvertaisuusvaltuutettu	5
Esipuhe	6
Koronapandemia toi esiin monia yhdenvertaisuushaasteita	8
Syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen	13
Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvitys: Syrjintä ja rasismi vaikuttavat Suomessa asuvien afrikkalaistaustaisten ihmisten elämään kokonaisvaltaisesti	14
Viranomaisiin kohdistuva häirintä hiljentämismekanismina.....	19
Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti rasistisen paikannimen poistamista kartoista	20
Korkein oikeus lakkautti uusnatsistisen pohjoismaisen vastarintaliikkeen	21
Romanien syrjintä on vakava ihmisoikeusongelma Suomessa	23
Syrjintä verkossa olevilla ilmoituspalstoilla.....	27
Vammaisten henkilöiden työllisyyden rakenteelliset esteet purettava	28
Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto Tampereen seudun lähijunaliikenteen pilottikokeilusta	32
Vammaisen henkilön oikeus ulkomaanmatkaan ja avustajan kustannusten korvaaminen.....	34
Opaskoira toteuttaa näkövammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisuuteen	35
Koulukuljetuspäätöksissä on huomioitava yhdenvertaisuuslain velvoitteet	37
Asunto-osakeyhtiöiden vastuu syrjimättömyydestä, esteettömyydestä ja yhdenvertaisesta asumisesta.....	39
Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakaspalvelu ja tilastot.....	42
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ensimmäinen ruotsin kieltä koskeva syrjintäpäätös	49
Miesten väliseen seksiin liittyvä verenluovutuskielto	50
Saavutettavuus valtiohallinnossa	51
Yhdenvertaisuuden edistämisen tulisi ohjata digitalisaatiota ja tekoälyn kehitystä	53
Sote-uudistus voi parhaimmillaan edistää perusoikeuksia, mutta siinä on otettava laaja näkökulma yhdenvertaisuuteen	56
Syrjinnän uhrien pääsyä oikeuksiinsa täytyy vahvistaa yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa.....	58

Kansallinen ihmiskaupparaportointi	61
Ihmiskaupanvastainen työ on vahvistunut	62
20 vuotta Palermon sopimuksesta – hallitusohjelmaa toteuttamalla ihmiskaupan uhrien erityisasema vahvistuu	63
Maastapoistaminen vaarantaa ihmiskaupan uhrien suojelun	65
Ulkomaalaisten oikeuksien ja aseman edistäminen	67
Maahantulosaännösten kiertämistä koskevaa säännöstä muutettava lapsen oikeuksien turvaamiseksi	68
KHO otti kantaa ulkomaalaislain 36.2 §:n soveltamiseen	69
Ulkomaalaisten oikeuksia koskevien hallitusohjelman tavoitteiden täytäntöönpano on edennyt hitaasti	70
Maastapoistamisen valvonta	71
Palautettavien oikeudet eivät aina toteudu maastapoistamisen käytännöissä	72
Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää haavoittuvassa asemassa olevien tunnistamista ja huomioon ottamista uudessa hankkeessa	74
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilökunta	77

Esipuhe

Vuosi 2020 tulee jäämään mieleen maailmanlaajuisesti täysin poikkeuksellisenä, kun Covid19-viruksen aiheuttama pandemia suisti suuren osan maailman väestöstä poikkeukselliseen tilanteeseen. Vaikka Suomi on selviytynyt vuoden 2020 aikana suhteellisen vähillä tartunnoilla ja kuolemantapauksilla, pandemiolla on ollut syväiset vaikutukset koko yhteiskunnalle.

Poikkeuksellinen tilanne käynnistyi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolla muutamia viikkoja sen jälkeen, kun Kirsi Pimiä siirtyi valtuutetun tehtävästä sisäministeriön kansliapäälliköksi. Vt. yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen sai luotsataksaan toimiston täysin uudenlaiseen tilanteeseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston toimintaa kyettiin kuitenkin jatkamaan, joskin pääosin etätyönä. Yhteydenottokanavamme pysyivät auki, niin puhelinpäivystyksen, chatin, sähköisen yhteydenottomakkeen kuin sähköpostien kautta. Valtuutetulle tulikin selkeästi enemmän yhteydenottoja kuin aiempina vuosina, 1516 kappaletta, joista syrjintää koskevia yhteydenottoja oli 1103 (2019:920). Noin kymmenes yhteydenotoista liittyi pandemiaan, erityisesti koki kevään ja kesän rajoituksia asumisyksiköissä asuviin henkilöihin, mutta myös esimerkiksi liittyen suosituksiin yli 70-vuotiaiden liikkumisen rajoittamiseen, etäopetuksen järjestämiseen, korkeakoulujen pääsykokeisiin, sekä maskien käyttöön palveluissa ja julkisessa liikenteessä. Yhteydenotot osoittivat, miten tärkeää on kriisitilanteissa arvioida monipuolisesti rajoitustoimenpiteiden osittain tahattomia vaikutuksia ihmisten yhdenvertaisuuteen.

George Floyd kuoli Minneapolisissa, Yhdysvalloissa 25. toukokuuta 2020, poliisin häneen kohdistaman väkivallan seurauksena. Black Lives Matter -liike vahvistui kesän aikana ja sai tukea myös eri puolilla Eurooppaa. Suomessakin liikehdintä rasismia vastaan vahvistui kesällä.

Kesäkuussa yhdenvertaisuusvaltuutettu julkisti selvityksen afrikkalaistaustaisten henkilöiden syrjintäkokemuksista. Se pohjautui kysely- ja haastattelututkimukseen, jossa afrikkalaistaustaiset suomalaiset kertoivat kokemastaan syrjinnästä. Kyselystä nousi toisaalta esille mustien ja ruskeiden ihmisten kokemana rasismi elämään kokonaisvaltaisesti vaikuttavana kokemuksena, niin koulutuksen, asumisen kuin työelämän osalta. Toisaalta vastaajat kertoivat, että syrjintää ja rasismia vastaan haetaan vain harvoin apua viranomaisilta. "Ei kukaan kuitenkaan pysty auttamaan," on se viesti, joka meidän on yhteiskuntana otettava vakavasti. Selvityksestä ja Black Lives Matter -liikkeestä käydyssä keskustelussa oli myös voimakkaasti naisiin kohdistuvaa vihapuhetta. Rasismi ja anti-gender-ajattelu näyttävät vahvasti kietoutuvan yhteen. Toisaalta julkista keskustelua käytiin monipuolisesti myös rasismien eri ulottuvuuksista, myös syvälle yhteiskunnan rakenteisiin ulottuvana ilmiönä, ja rasismien vastaiset mielenosoitukset täyttivät Senaatintorin heinäkuussa.

Hallitusohjelman mukaan hallituskaudella toteutetaan yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus, lain soveltamista koskevan arviointitutkimuksen pohjalta. Tutkimuksen toteutti Owl Group, yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Se julkaistiin marraskuussa 2020, ja siinä nousi esiin niin vahvuuksia kuin ongelmia yhdenvertaisuuslain soveltamisessa, ja sisällyksessä. Jotta syrjinnän uhri pääsisi oikeuksiinsa, tarvitaan uusia välineitä lainsäädäntöön. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan mahdollisuus myöntää hyvitystä syrjintätapauksissa, sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja lautakunnan toimivallan laajentaminen koskemaan syrjintää työelämässä ovat niitä elementtejä, joita on tarpeen sisällyttää yhdenvertaisuuslain osittaisuudistukseen.

Maa- ja metsätalouden pandemia on herättänyt huolta myös ihmiskaupan estämisen ja uhrien auttamisen parissa työskentelevien taholla. Myös Suomessa rajoitukset ovat johtaneet lomautuksiin, irtisanomisiin ja toimeentulo-ongelmiin, palvelujen keskeytyksiin ja leikkauksiin, ja esimerkiksi eri asumisen tuen toimintojen karsimiseen. Jo muuten heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kohdalla ongelmat näyttävät kasautuvan, ja myös riski joutua ihmiskaupan uhriksi lisääntyy. Vuoden aikana kuitenkin ihmiskaupan uhrien asemaan ja ihmiskaupparikosten tutkintaan saatiin hyviä viestejä: ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman päivitys eteni hyvin, ja poliisi ja syyttäjälaitos ilmoittivat kohdennetuista resursseista ihmiskaupparikosten tutkintaan. Uhrien auttamiseen tarvitaan laajasti eri toimijoita, ja ennaltaehkäisyssä on keskeistä, että rikosentekijöiden kiinnijäämisen riski kasvaa.

Vuoden 2015 laajamittaisen turvapaikanhakijatilanteen jälkeen ulkomaalaislainsäädäntöön on tehty lukuisia muutoksia, joiden soveltaminen on heikentänyt sekä kansainvälistä suojelua hakevien että muiden ulkomaalaisten oikeusasemaa. Suomessa on vielä satoja henkilöitä, jotka hakivat täältä turvapaikkaa vuosina 2015-2016 ja joiden hakemusten kä-

sittelyyn on liittynyt ongelmia ja epäselvyyksiä. Perheen yhdistäminen on vaikeutunut, osittain koronatilanteen vuoksi, osittain ulkomaalaislain soveltamiskäytännön johdosta. Marinin hallituksen ohjelmaan sisältyy monia tärkeitä kirjauksia tilanteen korjaamiseksi. Niistä ainoana konkreettisenä toimenpiteenä eteni vuoden aikana hallituksen esitys, jolla jälle turvataan turvapaikanhakijalle yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen oikeusapuun. Tälle esitykselle kaivataan vuoden 2021 aikana jatkoa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu teki myös viime vuonna laajaa yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa. Hyvä esimerkki tästä oli työ- ja elinkeinoministeriön Anni Kyröläiseltä tilaama selvitys vammaisten henkilöiden työllistymisen esteistä, joka käynnistyi valtuutetun 2019 tekemästä aloitteesta. Selvitykseen kiteytyy toisaalta vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen vaatimus ja lupaus vammaisten henkilöiden aidosta osallisuudesta, toisaalta ne monet esteet, joita sekä lainsäädäntö, viranomaiskäytännöt, tukijärjestelmät että ennakkoluulot asettavat. Näiden esteiden näkyväksi tekeminen on ollut vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen ja aktivistien pitkäjänteisen työn tulosta. Tämä tieto on sel-laista, jota ilman valtuutettu ei voi tehtävänsä suorittaa.

Tiedon lisääntyminen ja vähemmistöjen äänen kuuluminen vahvempaan joka puolella yhteiskuntaa voi viedä suomalaista yhteiskuntaa vain yhteen suuntaan: kohti parempaa. Se työ jatkuu.

Kristina Stenman

yhdenvertaisuusvaltuutettu

Koronapandemia toi esiin monia yhdenvertaisuushaasteita

KORONAPANDEMIA ON NÄKYNYT MONIN TAVOIN VALTUUTETUN ASIAKASTYÖSSÄ

Koronapandemia on näkynyt muuttuneiden työjärjestelyjen, erityisesti etätöihin siirtymisen, lisäksi monilla tavoin myös yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakastyössä. Valtuutetulle vuonna 2020 tulleista noin 1500 yhteydenotosta hieman vajaa kymmenes eli noin 9 % on liittynyt tavalla tai toisella koronaan. Yhteydenottoja on tullut läpi vuoden kaikilta elämäntilanteilta. Suurin osa yhteydenotoista on koskenut sosiaali- ja terveyspalveluita sekä koulutusta.

Yleisesti ottaen yhteydenotot ovat koskeneet pandemiasta johtunutta ihmisten perus- ja ihmisarvojen, kuten liikkumisvapauden, yksityis- ja perhe-elämän, oikeuden toimeentuloon ja terveyteen sekä oikeuden koulutukseen, rajoittamista ja käytön estymistä. Lisäksi yhteydenotot ovat koskeneet erilaisia pandemian torjuntakeinoja, kuten maskipakkoja- ja suosituksia, tilojen sulkemisia ja käyttörajoituksia, liikkumis- ja matkustusrajoituksia, koronatestaamista sekä vierailukielloja ja tapaamisrajoituksia. Valtuutettu on saanut myös joitain yhteydenottoja liittyen koronan vuoksi myönnettyihin taloudellisiin tukitoimiin sekä ennakkoaluoihin, joita esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvat henkilöt taikka tietyn ikäiset henkilöt ovat joutuneet pandemian vuoksi kokemaan.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa yhteydenotot ovat liittyneet esimerkiksi vierailukieltoihin ja tapaamisrajoitukseen sairaaloissa sekä asumispalveluyksiköissä, koronatestaukseen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuuteen toimipisteiden ollessa suljettuna. Koulutukseen liittyneet yhteydenotot ovat koskeneet muun muassa perusopetuksen järjestämistä, korkeakoulujen pääsykokeita, sekä kohtuullisten mukautusten tekemistä koulutuksessa. Yksityisten palveluiden osalta yhteydenottoja on puolestaan tullut liittyen esimerkiksi lento- ja junaliikenteeseen sekä kieltoihin ja rajoituksiin asioida toimipisteessä tai saada tiettyä palvelua esimerkiksi maskin käyttä-

Valtuutetulle vuonna 2020 tulleista noin 1500 yhteydenotosta hieman vajaa kymmenes eli noin 9 % on liittynyt tavalla tai toisella koronaan.

mättömyden, ulkomaalaisuuden taikka muun palveluntarjoajan näkemyksen mukaan oletetusti tartuntariskiä lisäävän seikan vuoksi.

Valtuutettuun on otettu yhteyttä myös koskien koronaan liittyvää tiedottamista, matkustusrajoituksia sekä julkista liikennettä. Työelämän osalta yhteydenotot ovat koskeneet esimerkiksi työttömyysturvaa, lomauttamista sekä riskiryhmään kuulumisen kielteisiä vaikutuksia työsuhteen ehtoihin samoin kuin työturvallisuutta. Asumisen osalta valtuutettuun on oltu yhteydessä esimerkiksi liittyen yhtiökokousten järjestämiseen, mahdollisuuksiin suojautua tartunnalta sekä naapureiden ennakkoaluoihin.

Kokonaisuudessaan koronapandemiaan ja sen torjuntaan on valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen valossa liittynyt ja liittyy edelleen useita yhdenvertaisuuden kannalta oleellisia seikkoja ja haasteita. Pandemia on tuonut esille useita yhdenvertaisuusongelmia, joihin valtuutettu on pyrkinyt puuttamaan ja vaikuttamaan.

KORONA TOI HAASTEITA MYÖS IHMISKAUPAN VASTAISEEN TYÖHÖN

Maailmalla monia ihmiskaupan uhreja jää vaille apua koronan vuoksi. Kansalaisjärjestöjen toimin-

Turvapaikkapuhutteluiden järjestäminen keskeytyi koronan aiheuttaman kriisin alkuvaiheessa. Työlu-pien käsittelyyn ja asiakaspalveluun on tullut muu-toksia. Suomen edustustot ulkomailla keskeyttivät oleskelulupahakemusten vastaanoton ja käsittelyn eikä asiakaspalvelu edustustoissa palannut normaali-ksi koko vuoden aikana. Hakemusasioiden käsitte-ly on pitkittänyt erityisesti niissä asioissa, joissa ha-kemuksen käsitteleminen edellyttää henkilökohtais-ta asiakaspalvelutapaamista edustustoissa hakijan henkilöllisyyden varmistamiseksi ja biometriikan tal-lentamiseksi.

Maahanmuuttovirasto on antanut jatkolupaharkintaa koskevan ohjeen, jonka perusteella koronaepidemian vaikutus voidaan ottaa huomioon toimeentulovaati-muksen arvioinnissa sekä opiskelijoiden jatkoluvassa arvioitaessa opiskelun edistymistä. Koronaviruse-pidemia ja sen vaikutukset toimeentulon hankkimi-seen ovat olleet hakijoille mahdottomia ennakoida ja lisäksi heistä riippumattomia. Ohjeella on todennä-köisesti ollut myönteinen merkitys monen jatkolupaa hakevan tilanteeseen.

Valtuutettuun on otettu yhteyttä koronapandemiaan liittyen erityisesti perheen yhdistämiseen liittyvien vaikeuksien vuoksi. Suomessa kansainvälistä suo-jelua saaneiden ja heidän perheenjäsentensä on ol-lut entistä vaikeampaa saada perheoleskelulupaän tähtäävää hakemusta edes vireille. Erityisesti mat-kustusrajoitukset, pitkät matkat edustustoihin ja vaatimus laillisesta oleskelusta siinä maassa mis-sä edustusto sijaitsee, ovat synnyttäneet lähes ylits-epääsemättömiä esteitä monen perheen yhdisty-miselle. Edustustojen palveluiden osittainen tai ko-konaan sulkeminen on viivästyttänyt ja hankaloitta-nut monen perheenjäsenen asian etenemistä. Val-tuutettu pitää välttämättömänä, että perheenyhdis-tämiseen hakemista ja käsittelyä vaikeuttavien estei-den poistamiseen ryhdytään kaikin keinoin.

YLI 70-VUOTIAITA SYRJITTIIN KORONAVIRUSRA-JOITTEIDEN ASETTAMISESSA

Eduskunnan oikeusasiamies sai keväällä ja kesällä 2020 lukuisia kanteluita koskien valtioneuvoston ko-ronaviruspandemiaan liittyvää toimintaohjetta sekä sosiaali- ja terveystieteiden tiedotetta (55/2020, julkaistu 19.3.2020), jonka mukaan yli 70-vuoti-aat velvoitetaan pysymään erillään lähikontakteista

muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan eli karanteeniä vastaavissa olosuhteissa. Eduskun-nan apulaisoikeusasiamies ryhtyi selvittämään toi-mintaohjeen mahdollista syrjivyyttä ja pyysi kesällä 2020 yhdenvertaisuusvaltuutetun arviota siitä oliko valtiovallan asettama 70-vuoden ikäraja syrjintäkiel-lon vastainen, ja oliko yksittäisiä kantelijoita syrjitty. Kantelijoina oli sekä itsenäisesti asuvia yli 70-vuoti-aita että asumisyksiköissä asuvia yli 70-vuotiaita ja heidän läheisiään.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnossaan, että kyseinen kansalaisiin kohdistunut suositus ei ollut syrjivä, koska kyse oli vailla sitovuutta olevasta suosituksesta. Valtuutettu kuitenkin huomautti, että suosituksessa / tiedotteessa käytetty termi "velvoite-taan" saattoi tosiasiallisesti luoda monille kuvan oi-keudellisesta velvoittavuudesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi myös, että toi-mintaohje, joka kohdistui vain yhteen iän perusteella määriteltyyn riskiryhmäläisten joukkoon, ei ollut oi-keasuhtainen. Hyväksyttävään tavoitteeseen pääse-miseksi yli 70-vuotiaiden yhdenvertaisuutta vähem-män rajoittava ja heidän leimaantumistaan ehkäise-vä keino olisi voinut olla se, että toimintaohje olisi koskenut yleisesti kaikkia riskiryhmiä, eikä vain yli 70-vuotiaita ihmisiä.

Asumisyksiköissä ja hoivakodeissa asuvien yli 70-vuotiaiden osalta valtuutettu totesi, että asuk-kaiden poistumis- ja ulkoilukielloissa oli kyse välit-tömästä syrjinnästä muun henkilöön liittyvän synn perusteella. Yksittäisen henkilön karanteenista tai eristyksestä ei voitu määrätä tartuntatautilain nojal-la, vaan ainoastaan kunnan / sairaanhoitopiirin tar-tuntataudeista vastaavan lääkärin yksilöllisellä pää-töksellä.

Valtuutettu arvioi myös asumisyksiköiden / hoivako-tien vierailukiellojen oikeasuhtaisuutta, ja totesi nii-den johtaneen yksittäisten asukkaiden syrjintään ja ihmisarvon loukkaukseen. Esimerkkeinä vakavis-ta loukkauksista valtuutettu nosti esille lausunnos-saan läheistensä vierailuista merkittävästi riippuvai-sen vanhuksen, jolla ei ollut mahdollisuutta tavata läheisiään asumisyksikön ulkopuolella, sekä läheis-ten vierailujen estämisen saattohoidettavan vanhuk-sen luokse.

Oppilaanohjauksessa etenkin naispuolisia oppilaita ohjataan hoiva-alan tehtäviin. Vastaajat kertoivat, että oppilaanohjauksessa heille suositeltiin lukion ja korkeakouluopinnot sijaan toisen asteen koulutusta, kuten hoitoalaa, siitä huolimatta, että suomi oli äidinkieli ja koulumenestys hyvä sekä kiinnostuksen kohteet olivat toisaalla.

S2-opintojen tarkoitus on tukea kielellistä yhdenvertaisuutta tarjoamalla oppilaalle, jonka äidinkieli on muu kuin suomi, mahdollisuus opiskella muutama tunti viikossa pienryhmässä ja saada henkilökohtaisempaa ohjausta. Suomea äidinkielenään puhuvia ja/tai hyvän suomen kielen taidon omaavia vastaajia oli kuitenkin ohjattu S2- opetukseen, vaikka sille ei olisi ollut tarvetta. Tarpeeton ohjaaminen S2-aineeseen voi aiheuttaa syrjiviä seurauksia, jotka ovat tyyppillinen esimerkki rakenteissa olevasta, näennäisesti neutraalista ja yhdenvertaisuuteen pyrkivästä käytännöstä, joka kuitenkin johtaa monenlaisiin epäkohtiin.⁴ S2-kielen suorittaminen on voinut myös johtaa

⁴ Airas et al. 2019. s. 4. Taustalla on väliä: Ulkomaa-laistaustaiset opiskelijakorkeakoulupolulla. Arviointiraportti. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI).

vaikeuksiin täyttää yliopistojen kielitaitovaatimukset, kuten yllä on todettu. Kevään 2021 yhteishaussa kielitaitovaatimukset ovat nyt samat sekä S1- että S2-kielen suorittaneille.

Rodullistaminen on sosiologinen prosessi, jossa ihmiset jaotellaan ryhmiin heidän pinnallisten tai oletettujen piirteiden perusteella. Se on historian saatossa tapahtuva prosessi, jossa ryhmiin liitetään niitä määritteleviä ominaisuuksia, oletuksia ja sosiaalisia hierarkioita esimerkiksi, tapakulttuurista, kielestä, historiasta, uskonnosta, kyvyistä, moraalista, persoonallisuudesta ja älykkyydestä. Määrittely perustuu pitkälti ennakkoluuloihin, uskomuksiin, vitseihin, pelkoihin ja stereotyyppioihin. Rodullistamisen prosessi johtaa rasistiseen ja syrjivään toimintaan: Kuvitteellisten sosiaalisten hierarkioiden pohjalta ryhmien edustajia kohdellaan tietoisesti tai tiedostamatta eriarvoisesti ja niillä oikeutetaan syrjivä toiminta. Rodullistettuihin ryhmiin liitetyt määrittelyt ja merkitykset nähdään synnynnäisinä ja muuttumattomina.

SYRJINTÄKOKEMUKSET TYÖELÄMÄSSÄ

Suurin osa työelämään osallistuneista tai sinne hakeneista vastaajista oli kokenut syrjintää. Vastajat kokivat syrjintää työnantajan, kollegoiden ja asiakkaiden taholta. Syrjintää tapahtui sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Vastajat kokivat syrjintää varsinkin rekrytoinnissa ja kohtelussa työpaikalla. Vastajat kokivat myös, että koulutustaustasta ja työstä suoriutumisesta huolimatta työuralla eteneminen saattoi olla vaikeampaa ja hitaampaa. Syrjintä tuli lisäksi esiin myös palkkauksessa ja muissa työsuhteeseen liittyvissä eduissa.

Esimerkeissä työtovereiden käyttäytymisestä otettiin esiin osaamisen kyseenalaistaminen ja pettymys tuen puutteesta, mikä tulee esiin työtovereiden hiljaisena hyväksyntänä rasistisille loukkauksille tai erilaiselle kohtelulle. Useat mainitsivat myös olleensa rasististen solvausten kohteena, mihin heillä oli vaikeuksia saada työnjohtoa puuttumaan. Työtovereiden käyttäytymiseen liittyi myös toistuvia mikroaggressioita, mikä saattoi näyttäytyä esimerkiksi kosketteluna (etenkin hiuksiin) tai eristämisenä työyhteisöstä.

Yhdenvertaisuuslain mukaan työnantajan on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista työpaikalla ja työpaikan tarpeet huomioon ottaen kehitettävä työoloja sekä niitä toimintatapoja, joita noudatetaan henkilöstöä valittaessa ja henkilöstöä koskevia ratkaisuja tehtäessä. Edistämistoimenpiteiden on oltava toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Lisäksi työnantajalla, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä, on oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Mikroaggressio on tahallinen tai tahaton kommentti tai teko, joka vahvistaa ja ylläpitää rasistisia tai muiden syrjiviä stereotyyppioita ja samalla toiseuttaa. Esimerkiksi kehumalla, miten hyvin ei-valkoiseksi rodullistettu henkilö puhuu suomea, kehuja tulee samalla osoittaneeksi, että hänen mielestään musta tai ruskea henkilö ei voi puhua suomea äidinkielenään. Vaikka ne vaikuttavat harmittomilta kysymyksiltä tai kommenteilta ne ovat kohteelle loukkaavia ja kasautuvia.

Romanien syrjintä on vakava ihmisoikeusongelma Suomessa

Joskus syrjinnän taustalla on väärinkäsitys siitä, että tavaroiden- tai palveluntarjoaja saisi täysin vapaasti valita asiakkaansa. Kaupat ja ravintolat saavat valita asiakkaansa, mutta eivät syrjivän perusteella, kuten esimerkiksi alkuperän, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Romanien syrjintä on vakava ihmisoikeusongelma Suomessa, mistä maamme myös saa moitteita kansainvälisiltä ihmisoikeuksista valvoilta elimiltä. Suomessa romanien elämässä syrjintä näkyy yhä arkipäivän tilanteissa, tyypillisesti loukkaavana häirintänä tai niin, että palvelu evätään tai tarjotaan rajoitetummin tai loukkaavien ehdoilla. Tyypillistä ja erityisen loukkaavaa on myös se itsestäänselvyys ja avoimuus, millä syrjintä usein perustellaan suorina viittauksina siihen, että asiakas on romani. Romaneihin kohdistuu myös heidän ihmisarvoansa loukkaavaa toimintaa ja vihapuhetta.

Romanien syrjinnän taustalla ja vaikuttimena ovat rasistiset stereotyyppiset käsitykset ja ennakkoluulot. Esimerkiksi EU-komission vuonna 2019 julkaisemassa Eurobarometri-selvityksessä todetaan, että suomalaisten asenteisiin romaneita kohtaan liittyy yhä paljon kielteisiä piirteitä. Romaneihin ryhmään kohdistuvat kielteiset ennakkoluulot näkyvät yksittäisinä syrjintätapauksina, joita yhdenvertaisuusval-

tuutettu saa vuosittain runsaasti. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on vuonna 2020 saanut 60 yhteydenottoa koskien romanien kokemaa syrjintää, joista suurin osa koski asumisessa ja yksityisissä palveluissa tapahtunutta syrjintää.

Romanien kohtaama syrjintä yksityisissä palveluissa on ollut viime vuoden aikana myös paljon esillä yksittäisten julkisuuteen tulleiden tapausten kautta. Myös Black Lives Matter -liikkeen vahvistuminen USA:ssa ja muualla maailmassa, myös Suomessa, on lisännyt julkista keskustelua rasismista sekä romanien ja muiden vähemmistöjen kohtaamasta syrjinnästä.

ROMANIT KOKEVAT SYRJINTÄÄ YKSITYISISSÄ PALVELUISSA

Romanit kokevat Suomessa paljon syrjintää muun muassa yksityisissä palveluissa. Valtuutetun tietoon on vuonna 2020 tullut esimerkiksi tapauksia, joissa romaneilta on alkuperän vuoksi estetty pääsy ravint-

tolaan tai leirintäalueelle, kieltäytytty vuokraamasta pakettiautoa, tai henkilöä on seurattu kaupassa asioinnin ajan vartijan tai myyjän toimesta.

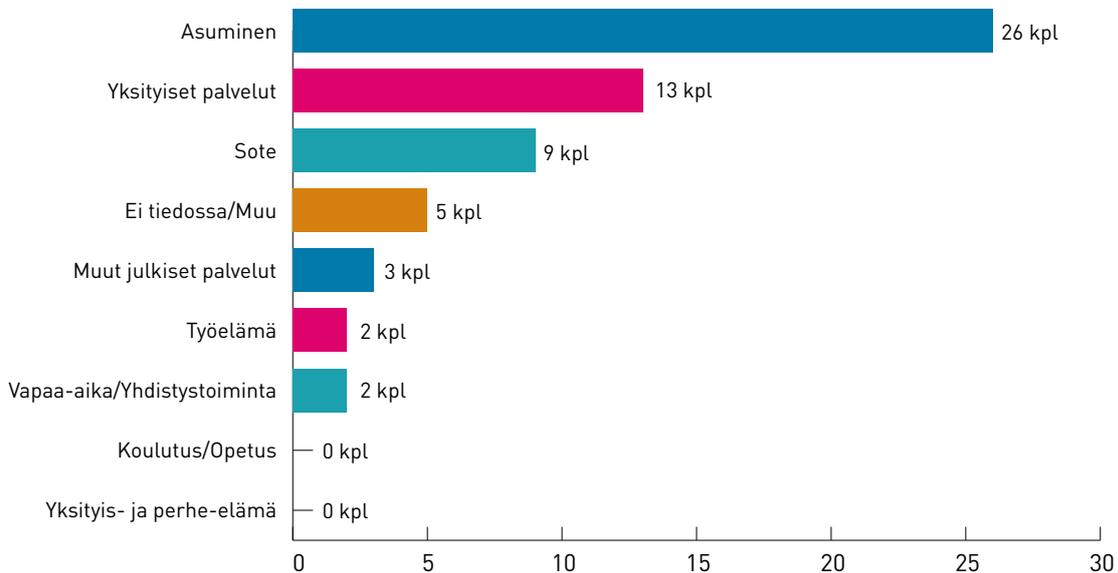
Joskus syrjinnän taustalla on väärinkäsitys siitä, että tavaroiden- tai palveluntarjoaja saisi täysin vapaasti valita asiakkaansa. Kaupat ja ravintolat saavat valita asiakkaansa, mutta eivät syrjivin perustein, kuten esimerkiksi alkuperän, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Yhdenvertaisuuslain lisäksi rikoslaki kieltää asiakkaiden valitsemisen syrjivin perustein. Asiakkaan valitseminen syrjivin perustein voi siis olla myös rikos.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on ollut yhteydessä yksityiseen toimijaan tapauksessa, jossa romaniperheeltä evättiin pääsy leirintäalueella aikaisempiin, muiden aiheuttamiin järjestyshäiriöihin sekä yleiseen ohjeistukseen vedoten. Tilanne, jossa annetaan kokonaiselle ryhmälle porttikielto ja evätään palvelu sen takia, että saman etnisen alkuperän omaava hen-

kilö on aiheuttanut häiriötä aiemmin, on syrjintää. Myös syrjivän ohjeen antaminen on syrjintää. Työntekijä ei myöskään saa noudattaa tällaista ohjetta.

Tietyissä tilanteissa näennäisesti kaikille samanlainen sääntö voi todellisuudessa olla syrjintää. Yhdenvertaisuuslakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että ravintolan käytännöllä olla päästämättä kansallisasuisia henkilöitä tiloihinsa voi tuskin koskaan olla hyväksyttävä tavoite, koska käytäntö asettaa erityisesti romanit välillisesti muita epäedullisempaan asemaan. Valtuutettu on aikaisemmin, vuonna 2019 edistänyt sovintoa tapauksessa, jossa romaneilta estettiin pääsy ravintolaan pukukoodin perusteella, jonka mukaan muun muassa romaninaisten käyttämät perinteiset puvut eivät ole sallittuja. Tapauksessa saavutettiin sovinto kesällä 2020, ja ravintola myönsi tapahtuneen syrjinnän, maksoi syrjinnän uhreille yhdenvertaisuuslain 23 §:n mukaista hyvitystä syrjinnän johdosta sekä sitoutui muuttamaan ohjeistustaan kansallisuusjakausta koskien.

VIREILLE TULLEET ROMANEJA KOSKEVAT SYRJINTÄYHTEYDENOTOT ELÄMÄNALUEITTAIN 2020 (N= 60)

Vireille tulleiden romaneja koskevien syrjintäyhteydenottojen määrät elämäntilanteittain jakautuivat vuonna 2020 seuraavanlaisesti: asuminen (26 kpl), yksityiset palvelut (13 kpl), sote (9 kpl), ei tiedossa tai muu (5 kpl), muut julkiset palvelut (3 kpl), työelämä (2 kpl) sekä vapaa-aika ja yhdistystoiminta (2 kpl). Koulutusta ja opetusta sekä yksityis- ja perhe-elämää koskevia yhteydenottoja ei tullut.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on pyrkinyt määrätietoisesti edistämään romanien yhdenvertaisuuden toteutumista monin keinoin. Valtuutettu on myös antanut YVL 27 §:n nojalla monia lausuntoja syyttäjille ja tuomioistuimille yhdenvertaisuuslainsäädäntöä koskevan oikeuskäytännön kehittämiseksi. Valtuutettu on lausunut vuonna 2020 syyttäjille tapauksissa, joissa on ollut kyse ravintolaan tai majoituspalveluun pääsyn estämisestä alkuperän perusteella sekä henkilön seuraamisesta kaupassa vartijoiden toimesta alkuperän perusteella.

VALTUUTETUN KUULEMINEN OIKEUDESSA

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on yhdenvertaisuuslain soveltamista koskevassa oikeusasiassa varattava mahdollisuus tulla kuulluksi yhdenvertaisuuslain 27 §:n mukaisesti. Nämä lausunnot liittyvät usein yhdenvertaisuuslainsäädännön tulkintaan. Valtuutettu on myös käyttänyt oikeuttaan lausua oikeustapauksissa, jossa on pyritty yksittäisen tapauksen ohella edistämään laajemmin yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuomioistuimille ja syyttäjille antamissaan lausunnoissa kiinnittänyt huomiota myös yhdenvertaisuuslain mukaiseen hyvitykseen määrään.

27§ Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen Tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siitä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Syyttäjän on ennen syytteen nostamista rikoslain 11 luvun 11 §:ssä tarkoitettu rikoksesta varattava valtuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi.

SYRJINTÄOLETTAMA

Syrjintäolettamalla tarkoitetaan sitä, että syrjinnän kohteeksi joutuneen on esitettävä sellaista näyttöä tapahtumien kulusta ja muusta tosiseikastosta, jonka perusteella asiaa objektiivisesti arvioiden voidaan olettaa syrjinnän kieltoa rikotun. Pelkkä väite tai epäily ei riitä siihen, että olettava syrjinnästä syntyy. Täyttä näyttöä syrjinnästä ei edellytetä, vaan riittävää on, että asiaa käsittelevälle viranomaiselle syntyy esille tulleiden seikkojen valossa perustellusti olettava syrjinnän kiellon vastaisesta menettelystä.

TUOMIO VUOKRANANTAJALLE SYRJINNÄSTÄ ROMANIASUNNONHAKIJAA KOHTAAN

Vuokranantaja kieltäytyi vuokraamasta asuntoa asunnonhakijalle, joka on romani, etnisen alkuperän vuoksi. Lapin kärjäoikeus tuomitsi vuokranantajan syrjinnästä.

Vuokranantajan mukaan syynä kieltäytymiselle oli se, ettei asunnonhakija ollut toimittanut hakemuksessaan riittäviä tietoja esimerkiksi työpaikastaan ja työhistoriastaan. Asunnonhakijalla oli kuitenkin nauhoitettu puhelu, joka esitettiin oikeudessa näyttönä. Nauhoitteesta kävi ilmi, ettei vuokranantaja epäile asunnonhakijan maksukykyä tai sitä, ettei hän käyttäytyisi asukkaana asiallisesti. Asunnonhakijalla on myös luottotiedot kunnossa. Puhelussa ei myöskään mainittu kieltäytymisen perusteena puutteellisia hakemustietoja. Sen sijaan vuokranantaja käytti perusteluna tarvetta turvata talossa homogeeninen asukasrakenne ja kaikkien asukkaiden hyvinvointi, antaen ymmärtää, etteivät muut asukkaat toivoisi asunnonhakijaa asukkaaksi. Puhelussa ei kuitenkaan yksilöity, mitä homogeenisellä asukasrakenteella tarkoitettiin. Ilmi ei myöskään käynyt, miksi asuntoa hakeneen henkilön muuttaminen taloon vaarantaisi muiden asukkaiden hyvinvointia.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi kyseisessä asiassa kärjäoikeudelle lausunnon, jossa valtuutettu katsoi, että asiassa syntyi selvä olettava yhdenvertaisuuslain vastaisesta syrjinnästä etnisen alkuperän perusteella.

Kärjäoikeus tuomitsi vuokranantajan syrjinnästä. Tuomion (R 20/752) mukaan vuokranantaja oli tietoinen siitä, että asunnonhakija on romani, ja tähän perustuen kieltäytyi vuokraamasta asuntoa hänelle. Oikeus ei pitänyt uskottavana sitä, että kieltäytyminen olisi perustunut hakemustietojen puutteellisuuteen. Oikeus myös totesi, etteivät puhelussa mainitut kieltäytymisperusteet olleet mitenkään hyväksyttäviä. Kärjäoikeus tuomitsi vastaajan 40 päiväsakkoon (11 680 €) syrjinnästä, sekä korvaamaan asianomistajalle kärsimyksestä 1250 € ja asianomistajan oikeudenkäyntikulut (noin 970 €). Tuomio on lainvoimainen.

Vammaisten henkilöiden työllisyyden rakenteelliset esteet purettava

Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee edelleen olettava vammaisten henkilöiden työelämän ulkopuolisuudesta. Tämä olettava on väärä ja sen on muututtava yhdenvertaisen työelämän saavuttamiseksi. Työelämlainsäädäntöä on yleisesti kehitetty vammattoman henkilön lähtökohdista ja vammaisuus rinnastetaan usein virheellisesti työkyvyttömyyteen tai sairauteen. Vaikka toimenpiteitä on vuosien saatossa kohdennettu välityömarkkinoille ja osatyökykyisten henkilöiden kuntouttamiseksi ja työllistämiseksi, esimerkiksi vammaisten henkilöiden osallistuminen työelämään on Suomessa vielä huomattavan alhaista. Tavanomaisesti vammaiset henkilöt on ohjattu eläkkeelle, vaikka he olisivat koulutautuneet ja hankkineet ammatin. Väylä työelämään saattaa myös katketa siinä vaiheessa, kun vammaisen vastavalmistunut nuori kysyy, miten hän pääsee pyörätuolilla työhaastatteluun.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu teki työ- ja elinkeinoministeriölle (TEM) aloitteen syksyllä 2019 vammaisten henkilöiden työllisyyden rakenteellisten esteiden kartoittamiseksi. Ministeriö tarttui aloitteeseen ja Anni Kyröläisen tekemä selvitystyö [Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet valmistui kesäkuussa 2020](#). TEM:n selvitys osoittaa järjestelmästä lukuisia ongelmia, joihin lainsäätäjän ja viranomaisten tulee viipymättä puuttua. Työ- ja elinkeinoministeriössä jatkettiin Kyröläisen selvityksen pohjalta työtä vammaisten henkilöiden työelämäpol-

Jotta rakenteellisten työllistymisen esteiden purussa voitaisiin onnistua, on tarkastelun ja toimien oltava poikkihallinnollista ja vammaisten henkilöiden tarpeista ponnistavaa.

kujen kehittämiseksi, ja ministeriö [ilmoitti 14.1.2021](#) käynnistävänsä tiekarttatyön esteiden raivaamiseksi vammaisten henkilöiden työllistymiseltä.

Jotta rakenteellisten työllistymisen esteiden purussa voitaisiin onnistua, on tarkastelun ja toimien oltava poikkihallinnollista ja vammaisten henkilöiden tarpeista ponnistavaa. Esimerkiksi vammaispalvelut ovat monille vammaisille henkilöille keskeinen työsäkäynnin mahdollistaja. Vammaispalveluiden käytännöt eivät kuitenkaan näytä riittävissä määrin otettavan huomioon vammaisten henkilöiden työssä-

suunniteltua lähiliikenne -palvelua sen esteellisyydestä johtuen.

VR:n osalta yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi, että pelkästään liiketaloudelliset tai muut puhtaasti voiton tavoitteluun liittyvät tavoitteet eivät valtuutetun arvion mukaan ole sellainen hyväksyttävä tavoite, jolla voisi oikeuttaa esteettömyyspuutteista aiheutuvan epäedullisemman aseman vammaisten asiakkaiden osalta. Kuitenkin se, että liiketaloudellisten tavoitteiden ohella VR:n ja LVM:n välisellä sopimuksella pyritään julkisen palvelun toteuttamiseen sekä sitoudutaan siihen, että liikenteeseen saataisiin pidemmällä aikavälillä vammaisille henkilöille soveltuva kalustoa, voitiin katsoa yhdenvertaisuuslais-
sa tarkoitukseksi hyväksyttäväksi tavoitteeksi. Valtuutettu ei kuitenkaan sille toimitetun aineiston pohjal-

ta voinut ottaa kantaa siihen, olisiko VR:n ollut mahdollista aloittaa pilotti esteettömällä kalustolla vai ei. Lisäksi valtuutettu muistutti VR:ää palveluntarjoajan velvollisuudesta tehdä vammaisten matkustajien tarvitsemia kohtuullisia mukautuksia.

Valtuutettu esitti vahvan suosituksensa, että VR antaisi hinnanalennuksen kaukojunan käyttöön vammaisille henkilöille Pirkanmaan pilottialueen reitillä, jonka lähiliikenne on toteutettu esteellisesti. Lisäksi viranomaisten olisi varmistettava, ettei esteellisiä palveluita hankita tai oteta käyttöön ainakaan silloin, jos vaihtoehtoisia, esteettömiä liikennepalveluita ei ole riittävästi käytettävissä. Valtuutettu suostutti myös kiirehtimään esteettömän kaluston käyttöönottoa Pirkanmaan pilotin osalta.

Vammaisen henkilön oikeus ulkomaanmatkaan ja avustajan kustannusten korvaaminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi Helsingin hallinto-oikeudelle lausunnon valitusasiassa, joka koski henkilökohtaisen avustajan matkakulujen korvaamista vaikeavammaisen henkilön ulkomaanlomamatkalla (21613/03.04.04.27/2020). Tapauksessa perusturvakuntayhtymä korvasi vain osan henkilökohtaisen avustajan matka- ja majoituskuluista, jolloin vaikeavammaiselle henkilölle jäi itselleen maksettavaksi yli 300 euroa avustajan matkasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi vammaispalvelulain henkilökohtaisen avun eräänä tarkoituksena olevan auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan. Tapauksessa henkilö oli käyttänyt tätä oikeuttaan ja varannut itselleen ulkomaanmatkan. Hän ei olisi voinut lähteä matkalle ilman henkilökohtaista avustajaa.

Vammaispalvelulain mukaan kunnan tulee korvata henkilökohtaisen avustajan palkkaukseen liittyvien kulujen lisäksi myös muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Asiakasmaksulain mukaan henkilökohtainen apu on vaikeavammaiselle henkilölle maksuton palvelu. Valtuutettu totesi, että henkilökohtaisen avustajan käyttämisestä ei siten saisi syntyä asiakkaalle kustannuksia.

Tapauksessa näytti olevan kyse perusturvakuntayhtymän soveltamasta yleisestä käytännöstä, joka kohdistuu kaikkiin lomamatkansa avustajakuluihin korvausta hakeviin vaikeavammaisiin henkilöihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että asiassa syntyy oletettava välillisestä syrjinnästä, koska perusturvakuntayhtymän käytäntö, jolla arvioidaan kustannusten kohtuullisuutta, saattoi vammaiset henkilöt epäedulliseen asemaan vammaisuuden vuoksi. Kustannusten kohtuullisuusvertailu oli tehty sen mukaan, paljonko keskimääräinen matka kohteeseen yleensä maksaa. Vammaisen henkilön tarvetta saada esteetön hotelli sekä muut vammaisuuden perusteella tarvittavat matkajärjestelyt ei näytä otetun yksilöllisesti huomioon korvauspäätöksessä. Vai-

keavammaisten henkilöiden osalta oli otettava huomioon, että heidän mahdollisuutensa valita kaikista, myös halvimmista budjettiluokan hotelleista ei voi käytännössä toteutua esimerkiksi esteettömyyteen ja avustamiseen liittyvien yksilöllisten tarpeiden vuoksi. Viranomaisen olisi tullut ottaa nämä erityistarpeet päätöksenteossaan huomioon käytettävissä olevien tietojen perusteella.

Valtuutettu piti ymmärrettävänä, että julkisista varoista ei kustanneta avustajan majoituskuluja täysimääräisesti, jos ne matkakohteen esteettömien hotellien hintatasoon nähden ovat poikkeuksellisen kalliita. Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi kuitenkin, että viranomaisen ei tulisi omaksua sellaista kohtuullisten korvausten tulkintalinjaa, joka tosiasiasa pakottaa vaikeavammaiset henkilöt osallistumaan avustajan käytöstä aiheutuviin kuluihin lomamatkoillaan. Yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon lisäksi tämä olisi ongelmallista niin viranomaiselle johtuvista vammaispalvelulain ja asiakasmaksulain velvoitteista kuin perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteista johtuvista syistä. Hallinto-oikeus ei ole vielä antanut ratkaisua tätä tekstiä kirjoittaessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakaspalvelu ja tilastot

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet yhteydenotot kasvoivat vuonna 2020 edellisiin vuosiin nähden. Yhteydenottojen määrä nousi viidellä prosentilla (77 yhteydenottoa) vuoteen 2019 verrattuna. Yhteensä yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli vireille 1516 yhteydenottoa vuonna 2020.

Syrjintään liittyvät yhteydenotot ovat tasaisesti kasvaneet yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan laajenemisesta (2015) lähtien. Vuonna 2020 syrjintään liit-

tyvät yhteydenotot kasvoivat 20 prosentilla vuodesta 2019. Syrjintäyhteydenottojen osuus kaikista valtuutetulle tulevista yhteydenotoista¹ on kasvanut 64 prosentista 73 prosenttiin vuosina 2019–2020.

¹ Syrjintäyhteydenottojen lisäksi valtuutetulle tuli yleisiä tietopyyntöjä, ulkomaalaisten oikeuksiin ja asemaan, ihmiskauppaan, ja maastapoistamisen valvontaan liittyviä yhteydenottoja sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyviä yhteydenottoja. Lisäksi valtuutetulle tuli yhteydenottoja, jotka eivät kuuluineet valtuutetun toimialaan.

KAIKKI VIREILLE TULLEET YHTEYDENOTOT 2016-2020

Vuonna 2020 yhteydenottoja tuli vireille yhteensä 1516 kappaletta. Vuonna 2019 vastaava määrä oli 1439 kappaletta, vuonna 2018 sen sijaan 1459 kappaletta. Vuonna 2017 yhteydenottoja tuli vireille 1206 kappaletta ja vuonna 2016 puolestaan 1044 kappaletta.

VIREILLE TULLEET SYRJINTÄYHTEYDENOTOT 2016-2020

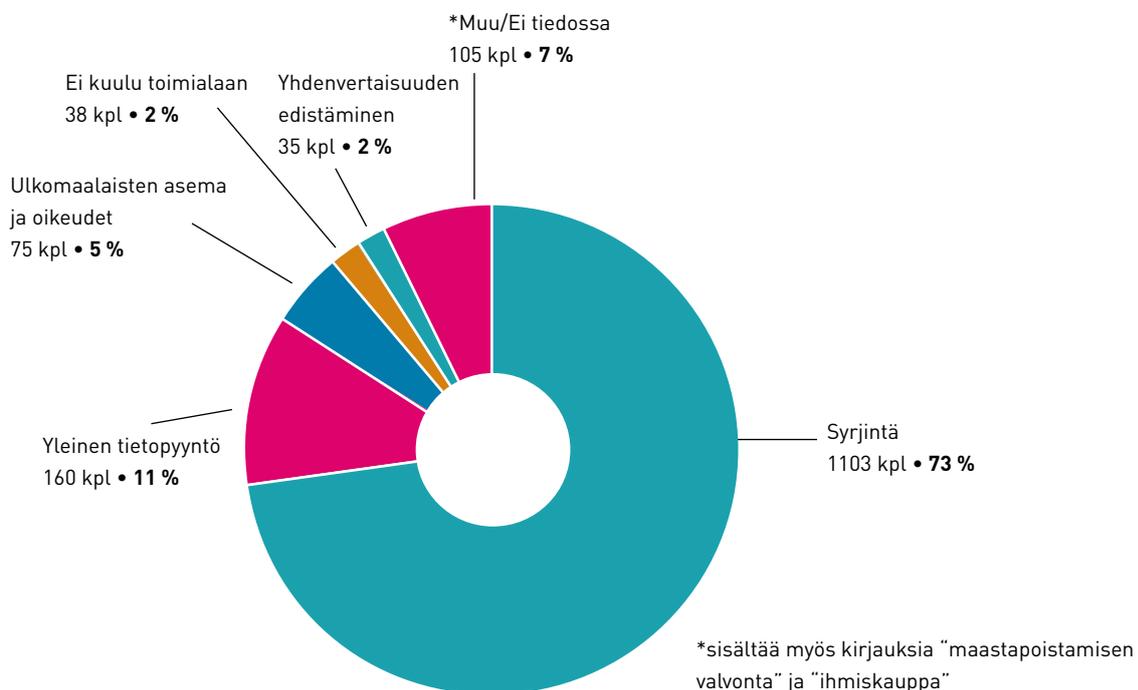

Vuonna 2020 syrjintäyhteydenottoja tuli vireille yhteensä 1103 kappaletta. Vuonna 2019 vastaava määrä oli 920 kappaletta, vuonna 2018 sen sijaan 984 kappaletta. Vuonna 2017 yhteydenottoja tuli vireille 824 kappaletta ja vuonna 2016 puolestaan 770 kappaletta.

Yleisimpiä syrjintäperusteita, joiden perusteella yhdenvertaisuusvaltuutettuun otetaan yhteyttä ovat jo usean vuoden ajan olleet alkuperä, vammaisuus ja muu henkilöön liittyvä syy. Vammaisuus on ollut muutamana viime vuotena yleisin syrjintäperuste, jonka perusteella valtuutettuun otettiin yhteyttä. Vuonna 2020 alkuperään liittyviä yhteydenottoja tuli yksi enemmän kuin vammaisuuteen liittyviä yhteydenottoja. Myös terveydentilaan, kansalaisuuteen ja kieleen liittyvät yhteydenotot kasvoivat. Yhteydenotot syrjinnästä seksuaalisen suuntautumisen perusteella ovat olleet vuositasolla vähäisiä, mutta niiden määrä on kasvanut viime vuosina. Ikään perustuvat syrjintäyhteydenotot laskivat aiempiin vuosiin verrattuna.

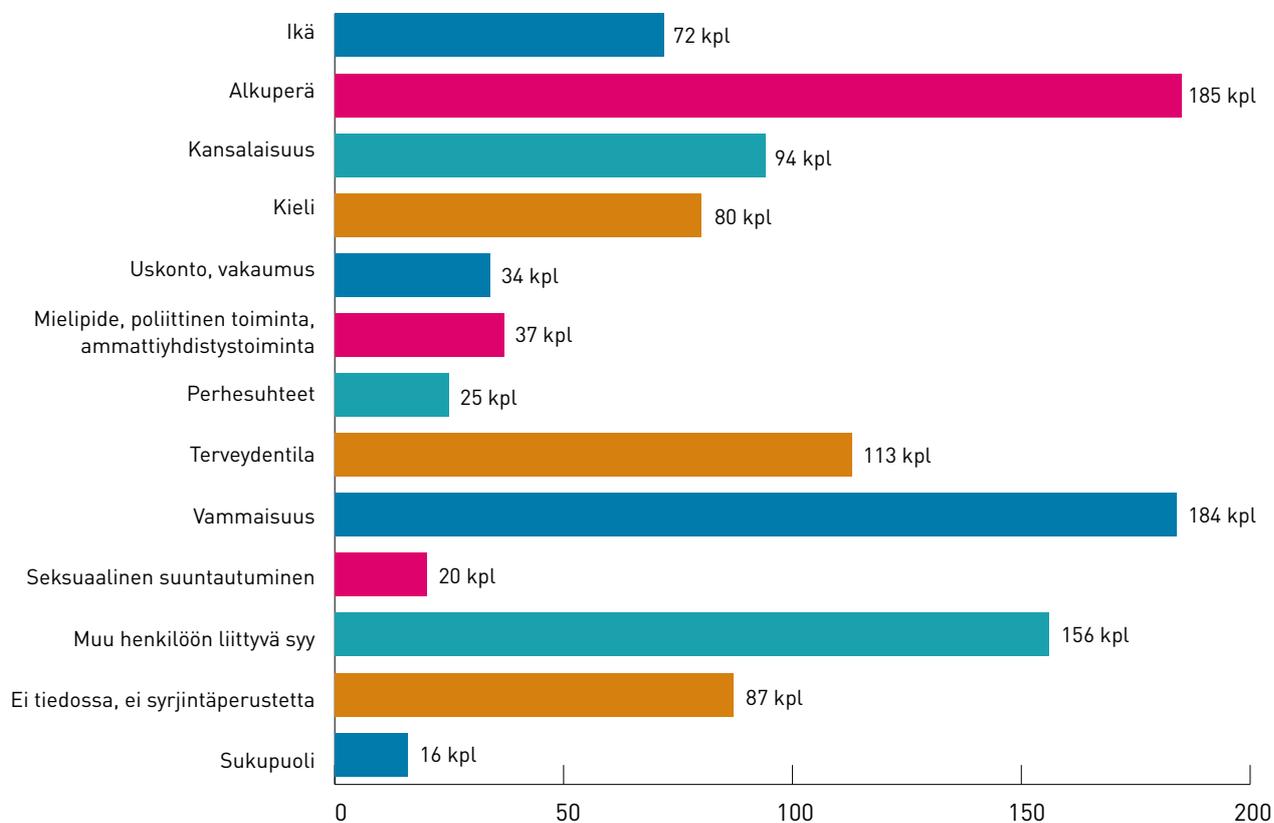
Muuhun henkilöön liittyvään syyhyn liittyvät yhteydenotot olivat tilanteita, joissa henkilöllä oli esimerkiksi turvakieltoasiakkuus, henkilö oli työtön, henkilöllä oli luottohäiriömerkintä tai osoitteena poste restante. Muu/ei tiedossa -luokka sisältää yhteydenottoja kuten yleisesti syrjivä kohtelu TE-toimistossa, taloyhtiö perii korkeampaa rahoitusvastiketta yhteydenottajalta kuin muilta asukkailta, lasten huostaanottoon liittyvä asia, vartijoiden ja poliisin syrjivä toiminta, kansalaisopiston supistunut tarjonta ja yritystukien syrjivä jakomenettely.

VIREILLE TULLEET YHTEYDENOTOT 2020 (N= 1 516)

Kaikista vuonna 2020 tulleista yhteydenotoista 1103 kappaletta (73 %) koski syrjintää, 75 kappaletta (5 %) ulkomaalaisten asemaa ja oikeuksia ja 35 kappaletta (2 %) yhdenvertaisuuden edistämistä. Yleisiä tietopyyntöjä tuli 160 kappaletta (11 %). Yhteydenotoista 38 kappaletta (2 %) ei kuulunut yhdenvertaisuusvaltuutetun toimialaan ja 105 kappaletta (7 %) oli muita tai ei tiedossa olevia.

VIREILLE TULLEIDEN SYRJINTÄYHTEYDENOTTOJEN SYRJINTÄPERUSTEET 2020 (N= 1 103)

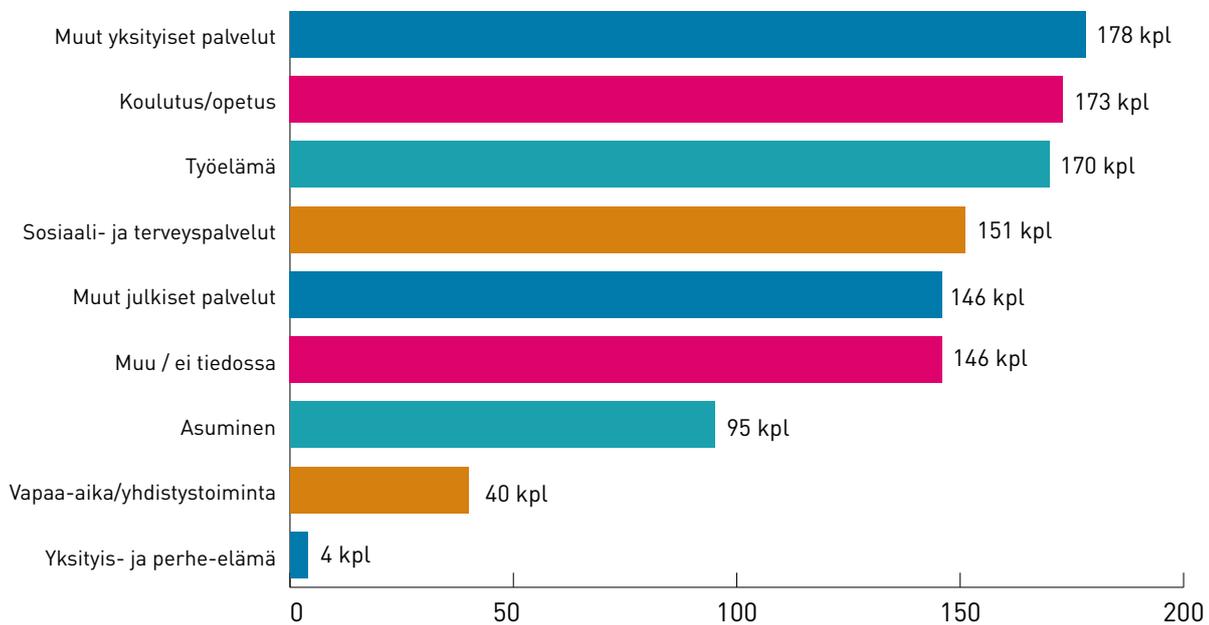
Vireille tulleiden syrjintäyhteydenottojen syrjintäperusteiden kappalemäärät jakautuivat vuonna 2020 seuraavanlaisesti: ikä (72 kpl), alkuperä (185 kpl), kansalaisuus (94 kpl), kieli (80 kpl), uskonto tai vakaumus (34 kpl), mielipide, poliittinen toiminta tai ammattiyhdistystoiminta (37 kpl), perhesuhteet (25 kpl), terveydentila (113 kpl), vammaisuus (184 kpl), seksuaalinen suuntautuminen (20 kpl), muu henkilöön liittyvä syy (156 kpl), ei tiedossa tai ei syrjintäperustetta (87 kpl) ja sukupuoli (16 kpl).

Yksityiset palvelut, työelämä sekä koulutus ja opetus ovat yleisimmät elämäalueet, joihin liittyen yhdenvertaisuusvaltuutettuun otetaan yhteyttä. Vaikka yksityisiin palveluihin liittyvät yhteydenotot olivat yleisin elämäalue, ovat yhteydenotot määrällisesti vähentyneet 8 prosentilla vuonna 2020 edellisvuoteen verrattuna. Koulutukseen liittyvät yhteydenotot kasvoivat 38 prosentilla. Koulutuksen osuus on tasaisessa kasvussa vuosittain tarkasteltuna. Yhdenvertaisuus-

valtuutettu saa myös vuosittain erittäin paljon syrjintäyhteydenottoja työelämään liittyen.

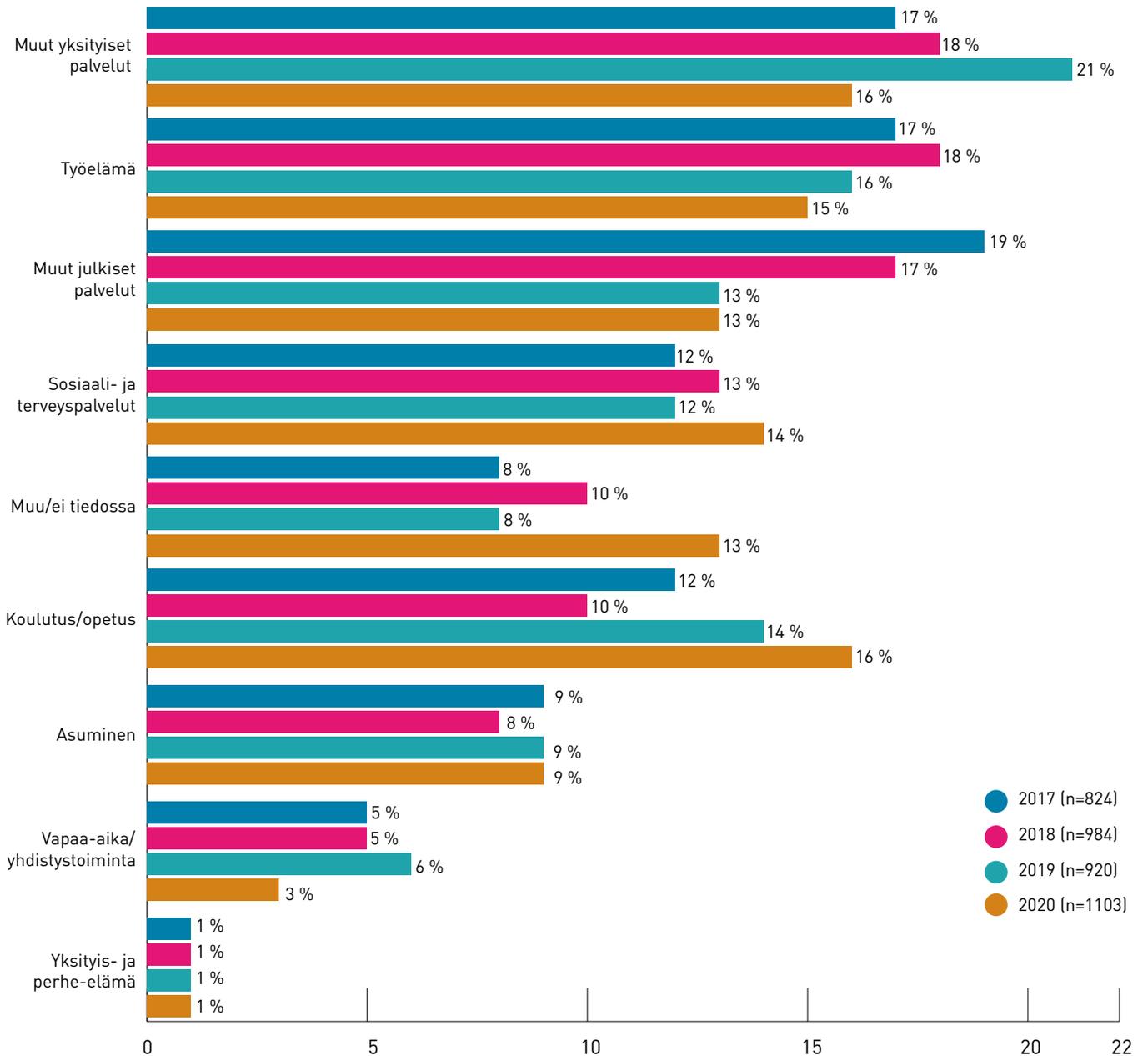
Syrjintäyhteydenottojen vastapuolista suurimmat olivat yksityisten palvelujen tarjoajat, kunnat ja muut julkisten palvelujen tarjoajat. Sosiaali- ja terveystoimen palvelut sekä koulutus ja opetus olivat kuntiin liittyvien yhteydenottojen keskeisimmät toimialat.

VIREILLE TULLEET SYRJINTÄYHTEYDENOTOT ELÄMÄNALUEITTAIN 2020 (N= 1 103)

Vireille tulleiden syrjintäyhteidenottojen määrät elämäalueittain jakoutuivat vuonna 2020 seuraavanlaisesti: muut yksityiset palvelut (178 kpl), koulutus ja opetus (173 kpl), työelämä (170 kpl), sosiaali- ja terveyspalvelut (151 kpl), muut julkiset palvelut (146 kpl), muu tai ei tiedossa (146 kpl), asuminen (95 kpl), vapaa-aika ja yhdistystoiminta (40 kpl) sekä yksityis- ja perhe-elämä (4 kpl).

VIREILLE TULLEET SYRJINTÄYHTEYDENOTOT ELÄMÄNALUEITTAIN 2017-2020

Vuonna 2020 vireille tulleita syrjäntäyhteydenottoja oli yhteensä 1103 kappaletta ja niiden osuudet elämäalueittain olivat seuraavat: Muut yksityiset palvelut (16 %), työelämä (15 %), muut julkiset palvelut (13 %), sosiaali- ja terveyspalvelut (14 %), muu tai ei tiedossa (13 %), koulutus ja opetus (16 %), asuminen (9 %), vapaa-aika ja yhdistystoiminta (3 %), yksityis- ja perhe-elämä (1 %). Suhteessa aiempiin vuosiin kasvussa olivat etenkin koulutus ja opetus, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä muu tai ei tiedossa. Laskussa olivat muut yksityiset palvelut, työelämä sekä vapaa-aika ja yhdistystoiminta.

ALKUPERÄÄN LIITTYVÄÄ SYRJINTÄÄ ON USEILLA ELÄMÄNALUEILLA

Alkuperän perusteella eniten valtuutettuun otettiin yhteyttä yksityisiin palveluihin (37 kpl) ja asumiseen (33 kpl) liittyen. Yhteydenotot kasvoivat kuitenkin myös koulutuksen, julkisten palvelujen ja sosiaali- ja terveyspalvelujen elämänaueilla reilusti. Yhteydenotot yksityisissä palveluissa koskivat esimerkiksi syrjivää kohtelua erilaisissa palveluissa, ravintolan antamaa porttikieltoa, loukkaavia palveluiden nimiä tai mainoksia, syrjiviä asiakaspalvelun ohjeita sekä vartijoiden syrjivää toimintaa. Asumisessa yhteydenotot liittyivät suurelta osin siihen, että asuntoa ei vuokrattu asunnonhakijalle hänen alkuperänsä vuoksi.

Romanit ovat edelleen suurin yksittäinen yhteyttä otava vähemmistöryhmä. Romanit ottivat yhteyttä yhteensä 64 kertaa, joista syrjintään liittyviä yhteydenottoja oli 60 kpl. Näistä lähes puolet (26 kpl) oli asumiseen liittyviä yhteydenottoja.

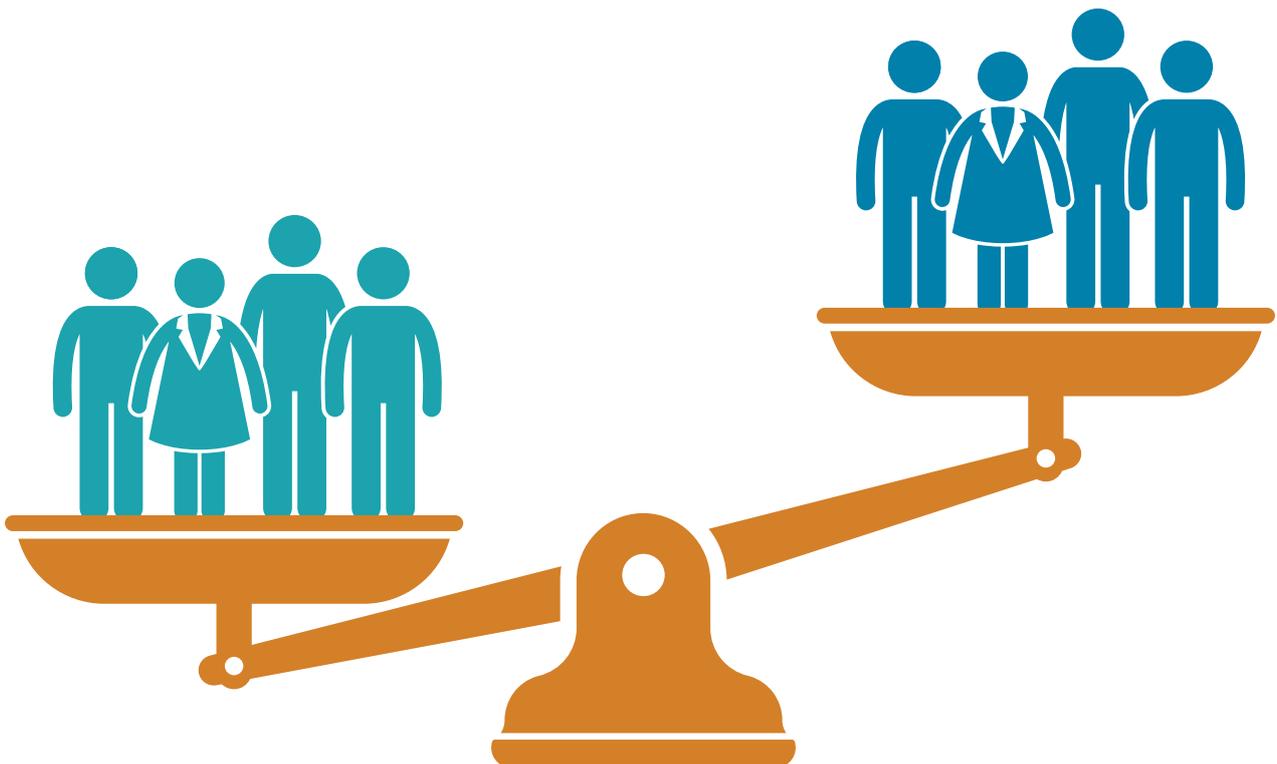
VAMMAISUUDEN PERUSTEELLA ENITEN YHTEYDENOTTOJA SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUIHIN LIITTYEN

Vammaisuuden perusteella valtuutettuun otettiin yhteyttä eniten syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluis-

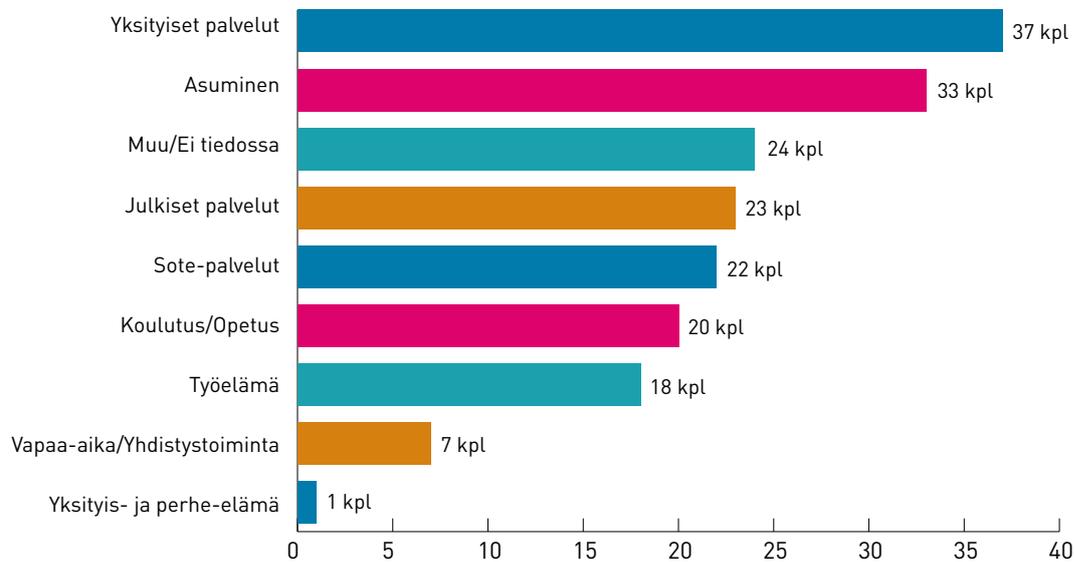
sa, jossa yhteydenottojen määrä lisääntyi vuoteen 2019 verrattuna 55 prosentilla. Lisäksi elämänaueista koulutus ja opetus sekä muut yksityiset palvelut olivat suurimmat elämänaueet. Sosiaali- ja terveyspalveluissa syrjintä liittyi esimerkiksi yleisesti kunnan vammaispalvelun toimintaan, taksikuljetuksiin, tulkkauspalveluihin, avustajan saamiseen tai esimerkiksi lapsen huostaanottoon tai lastensuojeluasiakkuuteen vammaisuuden perusteella.

Koulutuksessa/opetuksessa yhteydenotot liittyivät esimerkiksi erityistarpeisen lapsen koulupaikan määrätymiseen tai riittämättömään tukeen opetuksen aikana, koulukuljetuspäätöksiin, koulupaikan epäämiseen vammaisuuden perusteella, riittämättömiin järjestelyihin pääsykokeen suorittamisessa tai koulukuljetuksiin.

Yksityisissä palveluissa syrjintä ilmeni esimerkiksi esteellisenä sisäänkäyntinä, avustajakoiran käytön epäämiseenä palvelussa, esteellisyytenä sähköisissä palveluissa esimerkiksi lippua varatessa tai pankin mobiili-sovellusta käytettäessä. Asumisen elämänaueeseen liittyviä yhteydenottoja oli vammaisuuden perusteella 18 kpl, ja ne liittyivät esteelliseen liikkumiseen tai sähkömpöpojen lataamiseen ja säilytykseen taloyhtiöissä.

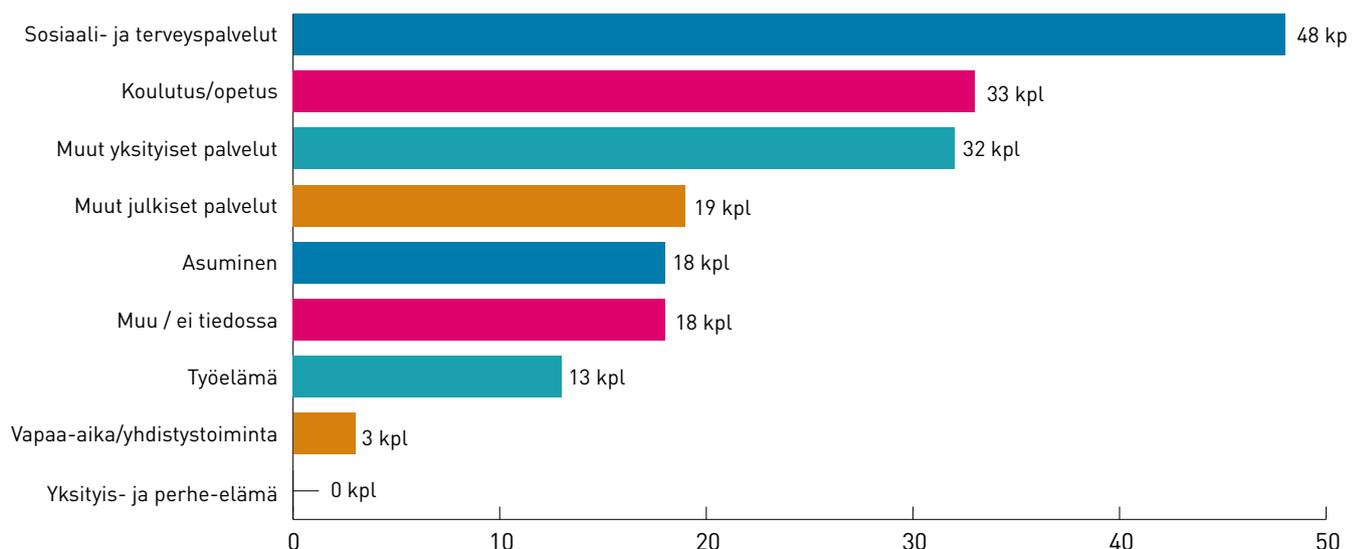

VIREILLE TULLEET ALKUPERÄÄN LIITTYVÄT SYRJINTÄYHTEYDENOTOT ELÄMÄNALUEITTAIN 2020 (N= 185)

Vireille tulleiden alkuperään liittyvien syrjäytyshyönteiden määrät elämäalueittain jakautuivat vuonna 2020 seuraavanlaisesti: yksityiset palvelut (37 kpl), asuminen (33 kpl), muu tai ei tiedossa (24 kpl), julkiset palvelut (23 kpl), sote-palvelut (22 kpl), koulutus ja opetus (20 kpl), työelämä (18 kpl), vapaa-aika ja yhdistystoiminta (7 kpl) sekä yksityis- ja perhe-elämä (1 kpl).

VIREILLE TULLEET VAMMAISUUTEEN LIITTYVÄT SYRJINTÄYHTEYDENOTOT ELÄMÄNALUEITTAIN 2020 (N= 184)

Vireille tulleiden vammaisuuteen liittyvien syrjäytyshyönteiden määrät elämäalueittain jakautuivat vuonna 2020 seuraavanlaisesti: sosiaali- ja terveyspalvelut (48 kpl), koulutus ja opetus (33 kpl), muut yksityiset palvelut (32 kpl), muut julkiset palvelut (19 kpl), asuminen (18 kpl), muu tai ei tiedossa (18 kpl), työelämä (13 kpl) sekä vapaa-aika ja yhdistystoiminta (3 kpl). Yksityis- ja perhe-elämää koskevia yhteydenottoja ei tullut.

Yhdenvertaisuuden edistämisen tulisi ohjata digitalisaatiota ja tekoälyn kehitystä

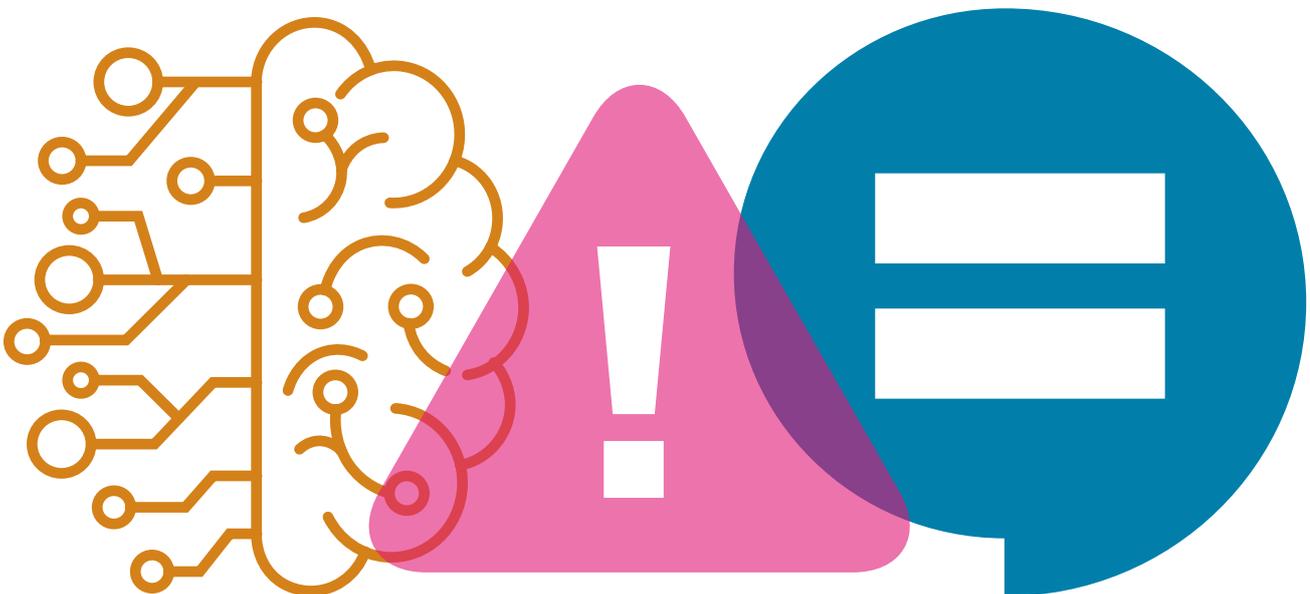
Digitalisaatiolla ja tekoälyllä on potentiaalia edistää yhdenvertaisuutta, mutta niihin liittyy myös syrjäytäriskkejä.

Digitalisaatiolla ja tekoälyn käytöllä on potentiaalia edistää yhdenvertaisuutta, esimerkiksi edistämällä päätöksenteon yhdenvertaisuutta tuottamalla ratkaisuja, jotka tukevat toimintarajoitteisten ja iäkkäiden ihmisten oikeuksien toteutumista, sekä yleisesti parantamalla ajasta ja paikasta riippumattomien palveluiden saavutettavuutta.

Yhteiskunnan digitalisoituminen voi kuitenkin myös heikentää yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden toteutumista. Riskit yhdenvertaisuuden toteutumiselle liittyvät esimerkiksi ihmisten erilaisiin digitaalisiin, digilaitteiden ja -yhteyksien kustannuksiin ja saatavuuteen, digiratkaisujen saavutettavuusongelmiin sekä kielellisiin esteisiin. Esimerkiksi osa ikääntyneistä ja vammaisista henkilöistä voi jäädä keskeisten palveluiden ulkopuolelle epäyhdenvertaisesti toteutettujen digitaalisten toimintojen myötä.

Koronapandemia kiihdytti vuonna 2020 sähköisten palveluiden saatavuutta, mutta toi myös esille digitalisaation kielteisiä vaikutuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti huomiota siihen, että sinänsä myönteisessä digitaalisten palveluiden kehittämisessä viranomaisten ei kuitenkaan tule unohtaa velvollisuuttaan palvella monikanavaisesti ja myös muilla tavoin kuin sähköisesti.

Tekoälyjärjestelmän kielteiset yhdenvertaisuusvaikutukset ja varsinkin automaattisen päätöksenteon syrjivyydet voivat johtua monenlaisista seikoista, esi-

merkiksi käytetyn datan vinoumista. Automaattisen päätöksenteon osalta päätöksenteon pohjana käydyt algoritmit voivat pohjautua oletuksiin, jotka ohjaavat lopputuloksiltaan syrjiiviin päätöksiin, esimerkiksi tiettyjä etnisiä ryhmiä kohtaan. Mitä läpinäkymättömämpää ja monimutkaisempaa tekoälyn toiminta on, sitä vaikeampaa on ehkäistä ja havaita syrjiviä vaikutuksia, ja korjata niitä. Kielteiset yhdenvertaisuusvaikutukset voivat johtua myös siitä ketkä hyötyvät tekoälyn käytöstä.

Tekoälyn syrjintäriskejä ja mahdollisia kielteisiä vaikutuksia ihmisoikeuksien toteutumiselle käsiteltiin vuonna 2020 julkaistuissa kansainvälisissä raporteissa, joista käy ilmi, että tekoäly voi voimistaa yhteiskuntarakenteissa ja päätöksenteossa nykyisin tahtuvaa rakenteellista syrjintää merkittävästi.

VIRANOMAISTEN HUOMIOITAVA DIGITALISAATION SA JA TEKÖÄLYN KÄYTÖSSÄ YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMISVELVOITE NYKYISTÄ PAREMMIN

Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisilla, työnantajilla ja koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta ja arvioida toimintansa yhdenvertaisuusvaikutuksia. Varsinkin viranomaisten on arvioitava toimintaympäristöään ja pyrittävä toimillaan edistämään laaja-alaisesti yhdenvertaisuutta.

Digitalisaation ja tekoälyn hyödyntämisen tulee nojautua nykyistä enemmän siihen, miten niiden käytöllä ja kehittämisellä pystytään edistämään yhdenvertaisuutta ja eri ryhmien inklusiota yhteiskunnan toimintoihin. Valtuutettu korosti vuonna 2020 esittämässään kannanotoissa, että tämä näkökulma tulisi ottaa nykyistä vahvemmin ja selkeämmin julkisen hallinnon ja viranomaisten digitalisaatiohankkeiden perustaksi.

Kannanotoissaan valtuutettu korosti keskeisenä asiانا vaikutusarviointien tekemistä. Yhdenvertaisuuden edistämismuutokset edellyttävät viranomaisilta, työnantajilta ja koulutuksen järjestäjiltä tehokasta yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia digi- ja tekoälyjärjestelmiä kehitettäessä ja käytettäessä. Lisäksi valtuutettu korosti osallistamisen ja kuulemisen tärkeyttä: digitalisaatiohankkeissa on kuultava eri väestöryhmiä ja heitä edustavia järjestöjä.

Digitalisoitumisen myönteisiä mahdollisuuksia sekä riskejä yhdenvertaisuuden toteutumiselle käsiteltiin vuonna 2020 esimerkiksi Liikenne- ja viestintäministeriön koordinoimassa työryhmässä ja sen raportissa Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu peräänkuulutti työryhmälle esittämässään näkemyksissä tarvetta suunnata toimenpiteitä erityisesti ikääntyneiden, lasten ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi sekä kiinnittämään toimenpiteissä huomiota kielellisten oikeuksien yhdenvertaisen toteutumiseen. Valtuutettu korosti sähköisen tunnistautumisen toteutumisen varmistamisen yhdenvertaisesti kaikille olevan erityisen tärkeää. Työryhmän loppuraporttiin sisällytettiin yhdenvertaisuusvaltuutetun esityksen mukaisesti muun muassa kirjaus siitä, että ehdotettuihin toimenpidekokonaisuuksiin tulisi tehdä yhdenvertaisuusvaikutusten arvio.

Digitalisaatioon liittyviä yhteydenottoja tulee vuosittain yhdenvertaisuusvaltuutetulle useita. Vuonna 2020 moni yhteydenotto koski pankkipalveluita, erityisesti ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia pankkiasiointiin. Yhteydenotot liittyvät usein myös yleisemmin vahvan sähköisen tunnistautumisen ongelmiin. Valtuutettu on viestinyt esille nousseista ongelmista vastuuministeriöille ja -viranomaisille ja korostanut esimerkiksi tarvetta pikaisesti varmistaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet vahvaan sähköiseen tunnistautumiseen.

Digitalisaation ja tekoälyn hyödyntämisen tulee nojautua nykyistä enemmän siihen, miten niiden käytöllä ja kehittämisellä pystytään edistämään yhdenvertaisuutta ja eri ryhmien inklusiota yhteiskunnan toimintoihin.

Ihmiskaupanvastainen työ on vahvistunut

Ihmiskaupan vastainen työ on nostettu esiin pääministeri Marinin hallitusohjelmassa useassa kirjauksessa. Tämä näkyi vuoden 2020 aikana monien kohtien edetessä koronaviruksesta huolimatta. Tässä vuosikertomuksessa käsitellään tarkemmin ihmiskaupan uhrin auttamista koskevan lain valmistelutyötä seuraavassa luvussa.

Valtioneuvoston ihmiskauppakoordinaattori aloitti työnsä vuoden 2020 alussa Suomen oltua vailla koordinaattoria noin kahden vuoden ajan. Koordinaattorin johdolla valmisteltiin ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma, joka hyväksytään vuonna 2021. Toimintaohjelmassa on kuusi painopistealuetta, joihin liittyy lukuisia toteutettavia toimenpiteitä. Ihmiskaupparaportoiija osallistui valmisteluun pysyvänä asiantuntijana.

Helsingin poliisilaitokselle perustettiin ihmiskaupparikosten paljastamiseen ja tutkimiseen keskittyvä valtakunnallinen ryhmä vuonna 2020. Ryhmä tulee toimimaan tiiviissä yhteistyössä keskusrikospoliisin, valtakunnallisen ihmiskaupparikostorjunnan asiantuntijaverkoston sekä muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa. Ryhmä aloitti toimintansa helmikuussa 2021. Poliisin toimiin vastatakseen Ete-

lä-Suomen syyttäjäalueelle on perustettu 10 syyttäjän ihmiskauppaan erikoistunut ryhmä.

Toimet rikosvastuun toteutumiseksi ovat tarpeen. Valtuutettu on kiinnittänyt huomiota vuonna 2020 esimerkiksi ihmiskaupparikosten syyttämättäjättämispäätöksiin. Haasteena tutkinnan ja näytön saamisen näkökulmasta on ollut esimerkiksi se, että rikoksen tapahtumisesta on kulunut aikaa ennen rikosilmoituksen tekoa. Paljastavan tutkinnan merkitys on olennainen siinä, että rikokset saadaan tutkittua oikea-aikaisesti. Rikosvastuun toteutumista painottaa myös Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ ihmiskaupan vastaisessa toiminnassaan vuonna 2021.

Ihmiskaupan vastaista työtä sivuavat myös erilaiset käynnissä olevat ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön vastaiset toimet. Raportoiija on ollut esimerkiksi kuultavana aihetta käsittelevässä työryhmässä, sekä lausunut hyväksikäytön kohteeksi joutuneen ulkomaisen työntekijän oleskelulupaa sekä luonnontuotteiden poimijoita koskevien lakien esityksistä. Työelämän yhdenvertaisuuden lisääminen ehkäisee ihmiskauppaa.

joita ihmiskaupan uhrien auttamisessa on esiintynyt. Auttamista koskevan lain toimivuutta on käsitelty Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin Heunin vuonna 2018 tekemässä [selvityksessä](#). Selvitys nosti esiin haasteita muun muassa ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa, ihmiskaupan uhreja koskevan erityislainsäädännön tuntemuksessa ja sitä kautta palveluiden saamisessa. Keskeinen haaste on ollut arkisen tuki-työn ja jalkautuvan palveluohjauksen puute kunnissa. Yleislainsäädännöllä ei selvityksen mukaan pystytä riittävästi vastaamaan uhrien monimuotoisiin tarpeisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun [kertomuksen](#) pohjalta eduskunta on velvoittanut hallituksen selvittämään auttamista koskevan lainsäädännön muutostarpeet, ja tähän työhön hallitus on nyt ryhtynyt. Auttamista koskevaa lainsäädäntöä valmistelevala työryhmän tulee huolehtia, että hallituksen tahto uhrien aseman parantumisesta toteutuu. Sote-uudistuksen ollessa samanaikaisesti vireillä on mahdollisuus myös arvioida, miten uhrien oikeudet auttamistoimiin voidaan parhaiten turvata uudistuksessa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä perustuu erillislainsäädäntöön. Auttamisjärjestelmän kautta Suomessa on 15 vuoden kokemus niistä tarpeista ja tilanteista, joissa tarvitaan erityislainsäädäntöä ihmiskaupan uhrien tarpeisiin vastaamiseksi. Auttamisjärjestelmän toiminnan pohjalta voidaan nähdä, miten merkittävä vaikutus sillä on ollut uhrien auttamisessa, eri toimijoiden ja prosessien koordinaatiossa sekä ihmiskauppailmiön näkyväksi tekemisessä. Valtuutettu pitää välttämättömänä, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän osaaminen säilyy lainsäädäntömuutoksista huolimatta.

Auttamisen tarkoitus on mahdollistaa uhrin toipuminen ja estää uudelleen uhriksi joutumista. Erityislainsäädännön tarkoitus on täydentää yleislainsäädäntöä ja turvata, että ihmiskaupan uhrit saavat palvelut tilanteessa, jossa peruspalveluilla ei pystytä vastaamaan haastaviin tuen tarpeisiin. Erityislainsäädännöllä turvataan palveluiden saaminen yhdenvertaisesti huolimatta siitä, missä ja minkä tahon toimesta uhria autetaan.

Palermun sopimuksen 20 vuoden olemassaolon aikana on tapahtunut paljon edistystä, kansallisesti ja kansainvälisesti. Silti ihmiskauppa on maailmanlaajuisesti valtava ongelma. Uhreja on arviolta 20 miljoonaa ja vain harva heistä tunnistetaan uhriksi ja saa apua. Suomessa ihmiskaupan uhrien aseman parantaminen ei ole koskaan aiemmin ollut poliittisella agendalla näin korkealla. Hallitusohjelman tavoitteista tulee pitää kiinni ja varmistaa, että ihmiskaupan uhrien erityisasema vahvistuu ja rikosvastuu toteutuu aiempaa paremmin.

Auttamista koskevaa lainsäädäntöä valmistelevala työryhmän tulee huolehtia, että hallituksen tahto uhrien aseman parantumisesta toteutuu.

Maahantulosäännösten kiertämistä koskevaa säännöstä muutettava lapsen oikeuksien turvaamiseksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisi maaliskuussa 2020 [selvityksen](#) kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheen yhdistämispäätöksistä. Selvitys osoitti, että vain puolet Suomeen yksin tulleista kansainvälistä suojelua saaneista lapsista saa elää Suomessa yhdessä perheensä kanssa. Selvityksen aiheistona oli ajalla 1.1.2018-18.9.2019 Maahanmuuttoviraston tekemät päätökset.

Selvityksestä kävi ilmi tulkintakäytäntö, jossa lapsen oikeuksien toteutuminen on riippuvainen Maahanmuuttoviraston arviosta vanhempien aiemman, yleensä vuosien takaisen ja Suomen oikeuspiirin ulkopuolella tapahtuneen toiminnan motiivien moitittavuudesta. Vaikutti siltä, että perheen yhdistämistä evättiin perusteluin, joista ei ole tarkasti säädetty laissa. Kielteisissä päätöksissä sovellettiin ulkomaalaislain 36 § 2 momenttia, jonka mukaan oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta olettaa hakijan tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen.

Valtuutettu antoi selvityksen pohjalta kahdeksan suositusta. Merkittävin näistä on maahantulosäännösten kiertämistä koskevan säännöksen muuttaminen siten, että se selkeämmin täyttää perustuslainkin asettamat vaatimukset lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta sekä perhe-elämän suojusta. Selvitys osoitti, että nykyisellään kyseinen säännös rajoittaa merkittävästi lapsen oikeuksia. Säännöksen soveltamisalaa tulee rajata etenkin perhesi-deasioissa, mutta myös muiden oleskelulupaperusteiden kohdalla.

Sisäministeriö on asettanut 15.7.2020 perheen yhdistämisen edistämistä koskevan hankkeen, jossa muun muassa selvitetään perheen yhdistämiseen liittyviä ongelmia ja arvioidaan muita mahdollisia säädösmuutostarpeita erityisesti yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaiseman selvityksen suositusten pohjalta.

Selvityksestä kävi ilmi tulkintakäytäntö, jossa lapsen oikeuksien toteutuminen on riippuvainen Maahanmuuttoviraston arviosta vanhempien aiemman, yleensä vuosien takaisen ja Suomen oikeuspiirin ulkopuolella tapahtuneen toiminnan motiivien moitittavuudesta.

Ulkomaalaisten oikeuksia koskevien hallitusohjelman tavoitteiden täytäntöönpano on edennyt hitaasti

Hallitusohjelma sisältää useita kirjauksia, joilla parannettaisiin ulkomaalaisten pääsyä oikeuksiinsa. Ehdotukset varmistaisivat erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien perusoikeuksien toteutumista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä näiden tavoitteiden toteutumista ja on siksi huolestunut kirjausten toimeenpanon hitaasta etenemisestä.

Lainsäädäntömuutoksista vain turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa koskenut lainmuutos on edennyt eduskuntaan asti. Keväällä alkaneen pandemiatilanteen vuoksi hallituksen esitys annettiin eduskunnalle vasta joulukuussa 2020. Esityksessä korjataan turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan edellisellä kaudella tehtyjä heikennyksiä ja tarkoituksen on pidentää valitusaikoja yleisten valitusaikojen mukaisiksi sekä mahdollistaa avustajan käyttö turvapaikkapuhutuksessa. Lisäksi tarkoituksena on poistaa asiakohtainen palkkio, joka on koskenut ainoastaan kansainvälistä suojelua hakeneiden oikeusapua.

Hallitusohjelman tavoitteet paperittomuuden vähentämisestä ja välttämättömän hoidon turvaamisesta kaikille paperittomille eivät ole toteutuneet. Sosiaali- ja terveysministeriössä on valmisteltu paperittomien terveydenhuoltoa koskevan kirjauksen toimeenpanoa, mutta varsinainen lainsäädäntötyö ei vielä vuoden 2020 lopussa ollut alkanut. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää edelleen tärkeänä, että paperittomien terveys- ja sosiaalipalveluista säädetäisiin lailla kiireellisesti.

Hallitusohjelman mukaan hallitus kehittää lainsäädäntöä ja soveltamiskäytäntöä sen edistämiseksi, että työllistyneet kielteisen turvapaikkapäätöksen saa-

neet voivat nykyistä joustavammin saada oleskeluluvan työn perusteella. Valtuutettu katsoo edelleen, kuten edellisessä vuosikertomuksessaan, että vaihtoehtoja oleskelun virallistamisen edistämiseksi on olemassa silloin kun tämä on sekä suomalaisen yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaista että yksilön näkökulmasta inhimillistä. Sisäministeriö on selvittänyt asiaa, mutta toistaiseksi muutoksia lainsäädäntöön ei ole vireillä, eikä soveltamiskäytäntöä ole kehitetty.

Hallitusohjelman kirjaukset perheenyhdistämisen ongelmien selvittämisestä, tulorajojen kohtuullisuudesta ja toimeentuloedellytyksen poistamisesta kansainvälistä suojelua saaneen alaikäisen perheenkoajan tilanteessa on hankkeena valmistelussa sisäministeriössä. Hallitusohjelmaan on myös kirjattu tavoitteet yleisen oikeudellisen neuvonnan laadusta, lapsen edun toteutumisesta taikka turvapaikanhakijoita avustavien lakimiesten pätevyydestä ja huolellisuudesta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt huomiota tänäkin vuonna siihen, ettei lapsen etua aina selvitetä tai perustella asianmukaisesti viranomaistoiminnassa sekä päätöksenteossa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu näkee tärkeänä, että myös ne hallitusohjelman kirjaukset, jotka edistävät lapsen oikeuksien toteutumista, saadaan ripeästi eteneämään. Valtuutettu katsoo, että hallitusohjelman perus- ja ihmisoikeuksiin sekä oikeusturvaan vaikuttavat tavoitteet ovat tärkeitä ja niiden toimeenpanoa tulisi edistää pikaisesti.

Palautettavien oikeudet eivät aina toteudu maastapoistamisen käytännöissä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti Euroopan Unionin Turvapaikka- maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta (AMIF-rahasto) saadulla tuella ”Palautusten valvonnan vaikuttavuus”- hankkeen vuosina 2018–2020. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa perus- ja ihmisoikeusmyönteisiä maastapoistamiskäytäntöjä. Osana hanketta valtuutettu laati raportin, jossa arvioitiin vuosina 2014–2019 tehtyä valvontatyötä ja poliisin maastapoistamistoimintaa. Raportissa on käsitelty sekä valvontatoiminnassa havaittuja oikeudenloukkauksia että havaittuja hyviä käytäntöjä. Arviointiraportti käsittelee muun muassa valvontavelvoitteen säätämisen taustaa, valvontatyötä käytännössä, kansainvälistä yhteistyötä sekä maastapoistamiseen liittyviä ihmis- ja perusoikeusriskejä. Valtuutettu analysoi raportissa myös valvontatyössä tehtyjä huomioita ja esittää kehittämissuosituksia, sekä havaittuja hyviä toimintamalleja.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun havaintojen mukaan maastapoistamisen käytännöt vaihtelevat, eivätkä palautettavien oikeudet aina toteudu. Monet toimintatavat palautuksissa ovat kuitenkin kehittyneet perusoikeuksia paremmin huomioon ottavaan suuntaan. Perusoikeusmyönteiset käytännöt ja niiden kehittäminen ja vahvistaminen edelleen vaativat jatkuvaa huomiota ja koulutusta. Palautuksissa esiin nousevat perusoikeuskysymykset liittyvät esimerkiksi poliisin voimankäyttöön, haavoittuvan aseman tunnistamiseen, lapsen oikeuksien huomioonottamiseen, tulkkaukseen ja oikeusturvaan. Kyseessä ovat perustavanlaatuiset oikeudet, kuten palautettavan fyysisen koskemattomuuden, hengen ja terveyden suojaaminen sekä sen varmistaminen, ettei Suomi loukkaa palautuskieltoa.

Perusoikeusmyönteiset käytännöt lähtevät palautettavan inhimillisestä ja oikeudet huomioon ottavista työtavoista. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, ettei palautukseen ryhdytä liian nopealla aikataululla, vaan annetaan palautettavalle aikaa hyvästellä ystävänsä ja perheensä ja järjestellä omat asiansa. Riittävä aika ja huolellinen valmistautuminen palautuk-

Maastapoistamisen käytännöt vaihtelevat, eivätkä palautettavien oikeudet aina toteudu. Monet toimintatavat palautuksissa ovat kuitenkin kehittyneet perusoikeuksia paremmin huomioon ottavaan suuntaan.

seen edesauttavat myös haavoittuvan aseman tunnistamista ja lapsen edun huomioimista jo palautuksen valmistelussa. Perusoikeuksien ja haavoittuvassa asemassa olevien tarpeiden huomioon ottaminen voi vaatia poliisilta myös erityisiä toimia. Poliisien hyvät vuorovaikutustaidot, toimintatapojen läpinäkyvyys ja palautettavalle rakentuva luottamus poliisin toimintaan edesauttavat sekä täytäntöönpanon onnistumista että palautettavan oikeuksien toteutumista esimerkiksi vähentämällä voimankäytön tarvetta.

Valvonnassa on useimmiten huomautettu puutteista tulkkauksessa tai siitä, että konkreettinen lähtöajankohta tuli palautettavalle henkilölle yllätyksenä. Tällöin palautettavalla ei usein ollut myöskään mahdollisuutta järjestää kaikkia asioitaan ennen maastalähtöä. Valvojat ovat kiinnittäneet huomiota myös siihen, että palautettavan henkilön yhteydenpitoa rajoitettiin joissakin tapauksissa niin, ettei hänellä ollut mahdollisuutta ottaa yhteyttä edes turvapaikkaprosessissa toimineeseen avustajaansa. Alkuvaiheessa lääkityksen saamisen turvaamisessa oli puutteita lähinnä yllätyksellisten lähtötilanteiden vuoksi. Va-

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää haavoittuvassa asemassa olevien tunnistamista ja huomioon ottamista uudessa hankkeessa

Yhdenvertaisuusvaltuutetun maastapoistamisen valvontatyön ydin on arvioida palautusten täytäntöönpanoa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Ihmisoikeuksien toteutuminen näkyy parhaiten siinä, kuinka haavoittuvassa olevassa asemassa olevia ihmisiä kohdellaan ja heidän oikeuksien toteutumista pidetään huolta. Tämän vuoksi myös valtuutetun maastapoistamisen valvonnan keskiössä on haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautukset. Valvonnassa arvioidaan, miten heidän tarpeensa tunnistetaan ja otetaan huomioon palautuksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa alkoi syksyllä 2020 EU-rahoitteinen AMIF-hanke. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa viranomaisten välistä yhteistyötä, lisätä hyviä käytäntöjä ja kehittää toimintatapoja sellaisiksi, että haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien tilanne tunnistettaisiin ja heidän tarpeensa pystyttäisiin ottamaan mahdollisimman hyvin ja kattavasti huomioon palautuksissa ja kohdentaa valvontaa tehokkaammin. Valtuutettu tulee raportoidaan hankkeen tuloksista vuoden 2021 lopussa.

Henkilö voi olla haavoittuvassa asemassa joko ikänsä, kokemuksiansa, elämäntilanteensa tai ominaisuuksiensa vuoksi. Kyse voi olla esimerkiksi lapsista, fyysisesti tai psyykkisesti sairaista henkilöistä, vammaisista henkilöistä, ihmiskaupan uhreista, raskaana olevista, yksinhuoltajista, alaikäisistä, väkivallan tai kidutuksen uhreista tai esimerkiksi ikääntyneistä henkilöistä, joita Suomi palauttaa kotimaahan tai johonkin kolmanteen maahan.

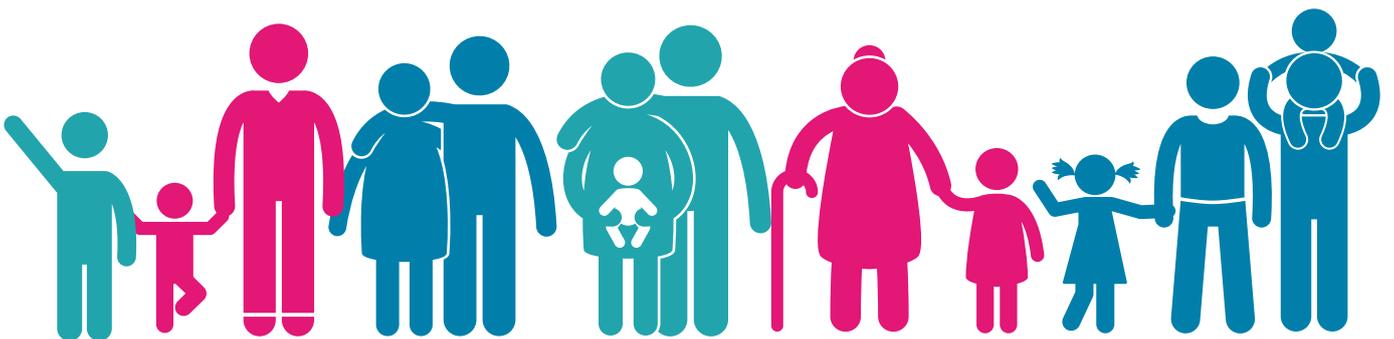
Haavoittuvassa asemassa olevilla palautettavilla on usein erityistarpeita, jotka tulee ottaa huomioon palautuksen täytäntöönpanossa. Tarpeet voivat liittyä esimerkiksi terveydenhuollon toimenpiteen jälkeiseen toipumisaikaan ennen palautusta, sairaskertomuksen tai lääkkeiden mukaan saamiseen, vuorovaikutukseen palautettavan kanssa, lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin huomioon ottamiseen tai esimerkiksi ihmiskaupassa uhriutumiseen liittyvien seikkojen arvioimiseen.

Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tarpeet vaikuttavat monella tapaa palautuksen täytäntöön-

YHDESSÄ

yhdenvertaisuuden
asialla!

AMMATTI-
YHDISTYS-
TOIMINTA

MIELIPIIDE

IKÄ

VAKAUMUS

KANSALAISSUUS

ALKUPERÄ

PERHE-
SUHTEET

USKONTO

TERVEYDENTILA

KIELI

MUU
HENKILÖÖN
LIITTYVÄ SYY

VAMMAISUUS

POLIITTINEN
TOIMINTA

SEKSUAALINEN
SUUNTAUTUMINEN

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI